

ATT GÖRA STAD

OM DEMOKRATI OCH DELTAGANDE I DET OFFENTLIGA RUMMET

SLU

ANNA KROOK
EXAMENSARBETE I LANDSKAPSARKITEKTUR 2011

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU Alnarp

SLU SVERIGES LANDBRUKSUNIVERSITET

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap LTJ, Alnarp

Författare: Anna Krook
Titel: **Att göra stad. Om demokrati och deltagande i det offentliga rummet**
Engelsk titel: To make a city. On democracy and participation in public space

Nyckelord: Demokrati, rättvisa, rätten till staden, deltagande, offentligt rum, ungdomar, Malmö, planering, landskapsarkitektur

Landskapsarkitektprogrammet Alnarp
EX0546 Examensarbete i landskapsarkitektur (30 hp),
Nivå: Avancerad E

Handledare: Gunilla Lindholm
Examinator: Carola Wingren
Tim Delshammar (bitr.)

Utgivningsort: Alnarp
Datum: September 2011
Serie: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU Alnarp

ABSTRACT

Malmö has often been described as a segregated city, with relatively low democratic participation and high poverty and alienation. Behind this kind of statements we often find a material reality, with unequal distribution of assets and potentials that needs to be taken into consideration for political action. At the same time this categorisation of people into different groups can take stigmatising effects and result in increased inequality.

I find the theoretical basis for my thesis in Lefebvre's writings on "the right to the city", that shortly means that all inhabitants of a city have the right to take active part in the constantly ongoing process of producing and reproducing the city – on all levels, from a hands-on everyday life level to a more abstract political level.

With an interdisciplinary approach, where the right to the city is discussed in relation to citizenship, presence, representation and public space, I try to understand the connections between democracy, participation, justice and equality. These discussions are then applied to examples from Malmö; both publically initiated projects and individual physical markings in the city. The professional role and possibilities of (landscape) architects is also discussed.

Parallel to the theoretical discussions, I also retell some of my experiences and thoughts from a practical attempt to implement some of the ideas of the right to the city. This was done through a workshop with 16-17 year olds – a workshop that (albeit small in extent) adds a lot to my thesis through practical lessons.

Since the right to the city is formulated as a collective and not individual right, we cannot say to have implied it unless all citizens are included. Individual markings or joint actions from groups of individuals need instead to be seen as manifestations of a desired right to the city; as protests or attempts to create change.

To increase democratic participation and equality (both material and political), we need to create better opportunities to interact with and in the city. Temporary uses of space could be a way of enhancing inclusion, as well as physical change that guide social change. Public space need to be seen as the key to democracy. Public initiatives can help but never replace a collective realisation of the right to the city.

Keywords: democracy, justice, equality, right to the city, participation, public space, youth, Malmö, planning, landscape architecture

INNEHÅLL

<i>Introduktion</i>	3
1. INLEDNING	11
målsättning	14
metod	14
teoretisk bakgrund	15
<i>Vad letar du efter?</i>	21
<i>Projekt: att göra stad</i>	23
2. STADEN SOM POLITISK ARENA	25
rätten till en rättvis stad?	28
representation: medborgarskap och närvaro	34
<i>Om trygghet och främlingar</i>	37
<i>Kriminalitet och hemmakänsla</i>	38
3. DEN SOCIALT FORMADE PLATSEN	41
politikens platser: den fysiska staden som socialt fält	44
att erövra staden	45
det offentliga rummet som diskursivt och materiellt medium	47
<i>Gå hem, det är inte säkert för dig</i>	49
<i>Fotboll och delaktighet</i>	52

INNEHÅLL

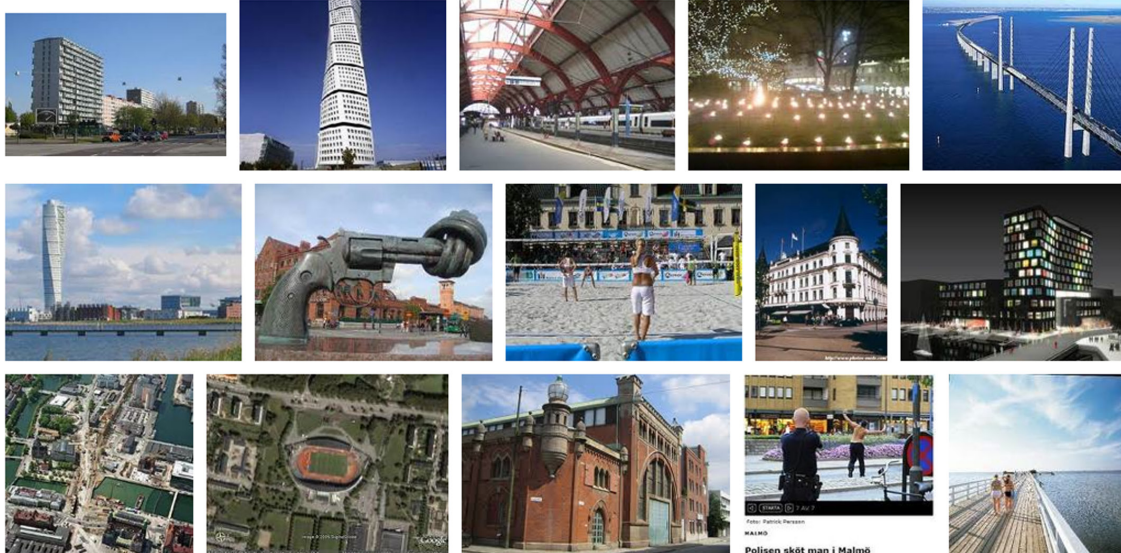
4. ATT GÖRA STAD	55
att förändra och tillgodose	58
offentliga initiativ: att belysa och signalera	67
tillfällighet som metod för demokratiskt deltagande	71
<i>Bra häng och brist på platser</i>	75
<i>Det är så fint. Man tror inte det är Holma</i>	77
5. DISKUSSION OCH REFLEKTIONER	79
representation - deltagande - demokrati	83
planera för det oplanerade	86
<i>Några avslutande tankar</i>	81
LITTERATUR	95
BILAGOR	99

- Alla
- Kartor
- Nyheter
- Videor
- Bilder**
- Fler

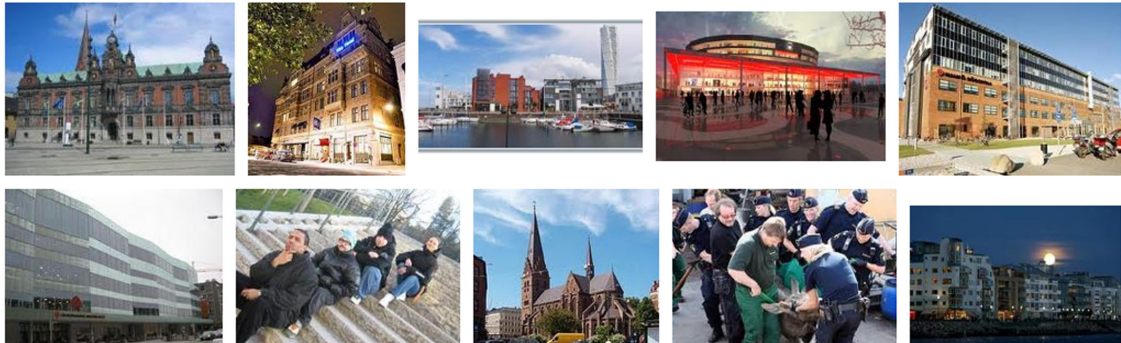
Relaterade sökningar: [malmö karta](#) [malmö ff](#) [malmö turning torso](#) [malmö öresundsbron](#) [rosengård](#)

Sida 2

Sida 3

1.

Om man gör en bildsökning på ”Malmö” på Google märker man strax att en viss typ av bilder starkt dominerar: bilder på nya spektakulära byggnader och platser som Turning Torso, högskolebyggnaden Orkanen, Västra Hamnen, nya området Hylle med arena och hotell av stjärnarkitekter, Öresundsbron etc. Kanske kan detta symbolisera den nya bilden av Malmö: Malmö är förändring, nytänkande och satsning.

När Illmar Reepalu, socialdemokratiskt kommunalråd i Malmö, ska beskriva staden i en intervju i Sydsvenskan i början av oktober 2010, gör han det med hjälp av ord som dynamisk och förändring. Innan han blev politiker på heltid arbetade han som arkitekt, och har i sin politiska roll sett till att de fysiska förändringarna blivit tydliga: ”Ska du göra en förändring måste den ske med byggnader, så att den syns i verkligheten” säger Illmar i intervjun, och jour-

nalisten konstaterar att han som arkitekt i politiken har åstadkommit ett enda gigantiskt monument: han har förvandlat Malmö från industristad till arkitekturmetropol (Svensson 2010).

Förändringen alltså, och satsning på det fysiska som symbol för ett nytt tänkande som kanske går djupare.

Även tidskriften RUM uppmärksammade Illmar Reepalus insatser för staden och utnämnde i februari 2010 honom till Sveriges mäktigaste person inom design och arkitektur med motiveringen att han ”har förvandlat en grå arbetarstad, Malmö, till Sveriges hetaste arkitekturdestination [...] Malmö har tagit sikte på Europa och skapat en bubblande kreativ miljö” (RUM nr 2 2010).

Om Illmar Reepalu som person har fått

◀ Bild 1, s 2: Sökning på Google 2011-04-14, sökord ”Malmö”.
Visar resultatsidor 1-3.

stort symbolvärde i förvandlingen av Malmö, så står själva staden som tydlig symbol för de nya värden som styr stadsplanering. Malmö har bytt image: från industristad med stort varv och stor tillverkningssektor, via en kris när industrier la ner eller flyttade utomlands och då invånarantalet sjönk i takt med att arbetslösheten steg, till en kunskapsstad med högskola och täta band till den Europeiska kontinenten. Gamla industri- och hamnområden förvandlas i rask takt till hippa multifunktionella bostadsområden med stort fokus på utemiljö och med idéer om hållbart stadsbyggande som gjort Malmö världskänt inom området...

2.

Samtidigt finns rester kvar av det gamla, och problem som glidit ur fokus – vilket bara gör dem mer närvarande på en vardaglig nivå. Malmö är nämligen också en segregerad stad, med hög arbetslöshet, en fattigdom som ligger långt över rikssnittet, en stor andel av befolkningen med rötter i andra länder och samtidigt en växande rasism som tar sig uttryck bland annat i att drygt 10% av rösterna i valet 2010 lades på främlingsfientliga Sverigedemokraterna.

Journalisten Jan Johansson skrev i en krönika i oberoende centerpartistiska tidningen Skånska dagbladet, att Malmös stora problem ligger i ”att segregationen är större än någon annanstans i landet. Här kolliderar två verkligheter med varandra i en brutal kontrast som saknar motstycke. I Malmö finns den djupaste sociala misär och utmanande organiserad kriminalitet sida vid sida med spännande och trend-sättande arkitektur och ett rikt varierat kulturliv. Malmö är den nya ungdomsstaden, både i Rosengård och på Universitetsholmen. Men mellan dessa två världar finns en avgrund” (Johansson 2010).

Segregationen är både fysisk – olika stadsdelar med olika förutsättningar och ofta tydliga gränser – och mental: oavsett om den grundas i kulturell grupptillhörighet eller indelning efter bostadsområde skapas en känsla av ”vi mot dom” som bara förstärks av stigmatiserande konstateranden i stil med Johanssons ”två världar” där Rosengård och före detta hamnområdet – som vanligt – får stå för ytterligheterna. Steget är inte långt till att kalla dem de ”nya” och ”gamla” världarna: det goda och onda är underförstått.

Berättelser och bilder så som de beskrivna här täcker naturligtvis inte in hela Malmö. Det är berättelser som lämpar sig för mediala framställningar – som skapar rubriker och bilder och bygger på motsättningar och förändring av ett slag som är både radikalt och framgångsfullt. Det finns andra berättelser om Malmö, och delar av staden som det sällan berättas om.

3.

Stadsdelen Holma byggdes 1972-1974 och består av tre- och åttavåningshus med totalt ca 1500 lägenheter. Området är nästan helt trafikseparerat, med parkeringsytor i utkanterna, separat bussgata, öppna innergårdar och stora gröna ytor som fält mellan byggnaderna. I området finns mataffärer, skola och förskolor samt några restauranger och frisörsalonger. I Holma bor ca 3650 personer, varav hälften är första eller andra generationens invandrare. Två tredjedelar av bostäderna är MKB-hyresrätter, resten är bostadsrätter. Väster om Holma ligger Kroksbäcksparken, och därpå följer grannområdet Kroksbäck.

Holma är ett område som sällan figurerar i media. Just detta osynliggörande kan skapa en stor känsla av utanförskap, av att inte räknas, inte vara del av, och inte ha tillträde till staden. I de fall vi har kunnat läsa om Holma har det handlat om skottlossning och otrygghet. Sammantaget ger det en

bild av Holma som ett område i samhällets utkant, på fler än ett sätt.

Malmö behöver onekligen förändring: inkludering, minskad arbetslöshet, större delaktighet och kanske ett ökat demokratiskt inflytande. Förändringarna måste ske på flera olika plan: både fysiskt i staden och i medvetandet hos befolkningen. Med nya noder i staden och med stråk som knyter samman – t ex Rosengårdsstråket – vill man ena det som splittrats. Förändringarna får inte stanna vid de symboliskt viktiga områdena – som Västra Hamnen eller Rosengård. För att inte skapa nya utanförskap är det viktigt att alla områden uppmärksammas. För att undvika den stigmatisering som ledde till Rosengårds ökänt låga status och stora problem – den situation man nu arbetar med att förändra – måste både bra och dåligt i stadens alla delar synliggöras.

4.

Visuell förändring är viktigt för att skapa nya bilder av det vi trodde att vi kände till. Fysisk förändring är också viktigt. Vi tvingas ändra våra invanda rörelsemönster, och vi kan känna framtiden i material. Att skapa förändring som syns och upplevs med kroppen är ett starkt sätt att markera – oavsett om det görs med stål, glas och betong eller med sprayburk, affischer och frön. Vi vill markera: Här är jag! Jag hör också hemma här! Att se spår av det man betraktar som sitt är att känna samhörighet och tillhörighet. Jag bor här, jag räknas, utan mig skulle platsen inte vara densamma.

Genom att kunna närvara med sin egen kropp, att fysiskt känna staden under sina fötter, samtidigt som man ser sig själv speglas i platser man passerar skapas en inkludering som går djupare än formella rättigheter, en delaktighet som bygger på handling. Faktiska möjligheter kan vara viktigare än formella rättigheter, eftersom de visar det handlingsutrymme som staden och demokratin ger oss, och visar det sanna ansiktet av samhället.

5.

Min ambition är att med detta arbete undersöka möjligheterna att göra staden mer inkluderande, mer rättvis och mer demokratisk. Genom teoretiska diskussioner kring staden som social, politisk och rumslig process kommer jag att följa upp-trampade spår men även låta nya stigar korsa de gamla och därigenom öppna för nya sätt att se staden och våra möjligheter att omforma den. Parallellt med diskussionerna som spänner över arkitektur, filosofi, genus-vetenskap och geografi, kommer jag också att redogöra för och diskutera ett praktiskt försök att närma mig ett mer demokratiskt förhållningssätt till landskapsarkitektur.

Diskussionerna kommer att röra sig kring det offentliga rummet, det demokratiska

deltagandet i samhället, representation och landskapsarkitekturens möjligheter att arbeta för social förändring. Utgångspunkt för diskussionerna är både den akademiska och teoretiska kontexten å ena sidan, och en praktisk, fysiskt och socialt upplevd vardagskontext å andra sidan. Utifrån ett teoretiskt perspektiv diskuteras det tillfälliga och fysiska i relation till det sociala/politiska och långsiktiga.

Med en praktisk ansats undersöks rumslig och social kontext. Avslutningsvis kombineras erfarenheter från de båda perspektiven till en diskussion som ger insikter större än vad de ingående delarna var för sig kan bidra med.

6.

Mitt examensarbete kommer jag att dela upp i två delar. Den största delen av uppsatsen är en teoretisk diskussion. Mellan kapitlen i uppsatsen har jag valt att lägga in reflektioner och anekdoter från mina praktiska erfarenheter. Dessa berättelser ska inte ses som illustrationer till förda teoretiska resonemang, utan följer precis som verkligheten sin egen agenda. I mitt uppsatsarbete har teori och praktik funnits med mig parallellt genom tid och rum: ibland har deras vägar korsats, ibland har de krockat och ibland har de befunnit sig bredvid varandra men utan synlig relation. På samma sätt redovisar jag det här, för att på slutet förena dem i en sista diskussion. För att förtydliga de olika delarna har jag valt att trycka mina tankar från praktiska försök på ett särskilt papper. Det blir därmed både enklare att uppleva skillnaden under läsningen, och att plocka ut praktiska avsnitt och läsa separat.

Jag har utmanat mig själv genom att låta det praktiska experimentet formas och utveck-

las på plats, i samspel med de personer jag träffat och den miljö jag upplevt. Ofta har detta tillvägagångssätt provocerat mig – förtjust i kontroll som jag är – men ännu oftare har det glatt mig att jag inte kunnat ana vilket riktning utvecklingen skulle ta. De svar jag förväntat mig har jag inte fått, och saker jag tagit för givet har visat sig vara helt fel. Därför har mina genomtänkta upplägg för praktiska delar ibland i stället verkat ogenomtänkta: den kronologi jag räknade med uteblev, och ur förvirringen kom nya insikter.

Trots detta känner jag att den praktiska delen, fastän utrymmesmässigt liten, ger berättigande till den mycket mer omfattande teoretiska diskussionen. Verkligheten följer en annan logik än teorin, och det är viktigt att minnas att man själv inte alltid har svaren. Om teorin är grund till praktiken, så är praktiken rättfärdigande för teorin. I mitt fall har båda delarna gett nya insikter, och tillsammans skapar de en ny värld.

*Bild 2, s 10: Holmas kullar.
Foto: Anna Krook 2011.*

INLEDNING

INLEDNING

Staden har många funktioner. Den är en boplatz för dess invånare, men också en grund för sociala, politiska och ekonomiska nätverk. Organisatoriskt fungerar staden också som en politisk och ekonomisk enhet, där allmänna val och representativ demokrati påverkar de kommande årens utveckling och politiska inriktning. Denna samhällsorganisering innebär att demokratiskt valda representanter i kommunen i stor utsträckning styr byggande och fördelning av resurser i staden, vilket ofta förutsätter – implicit eller explicit – att stadsutvecklingen sker med demokratiska mål. Detta omfattar även landskapsarkitektens arbete med planering och gestaltning av stadsutvecklingen, framför allt som offentligt anställd.

Ett demokratiskt tillvägagångssätt garanterar dock inte en demokratisk eller rättvis stad.

Under årens lopp har försöken att planera för en rättvis stad byggts på olika idéer. Den fysiska miljön har tillmätts olika stor betydelse, och andra strukturer har i olika tider fått ökat eller minskat utrymme i diskussioner. Också tolkningarna av vad en rättvis stad är har varierat: handlar det om att ge formellt lika rättigheter till stadens invånare, eller handlar det om att alla faktiskt ska få samma möjligheter?

Jag utgår i min uppsats från att medborgarnas relation till staden både kan ses som en måttstock på det demokratiska samhället, och en metod att nå det. Att aktivt delta i stadslivet och att känna sig hemma i staden är nödvändigt för att kunna vara en del av samhället. Därmed är det intressant att studera hur relationen mellan invånarna och stadens olika strukturer ser ut, skapas och upplevs.

MÅLSÄTTNING

Min ambition är att med detta arbete bidra till diskussionen om sambanden mellan stadens offentliga rum, demokrati, representation och rättvisa. Detta gör jag dels genom att länka olika teoretiska fält till stadsutveckling, dels genom att diskutera hur man utifrån ett planeringsperspektiv kan arbeta för att möjliggöra en rättvisare stad. Jag använder också praktiska exempel där stadsutveckling diskuteras i en specifik situation och med de människor som befinner sig där.

Jag kommer att röra mig från en filosofisk nivå till en mer praktisk, och på vägen kommer jag att passera en mängd olika frågeställningar. Vad har till exempel vi som medborgare för rätt till staden? Hur ser sambanden mellan representation, deltagande och demokrati ut, i stadens offentliga rum? Och vilken roll spelar de offentliga rummen för en rättvis och jämlik stad? I ett mer praktiskt perspektiv handlar diskussionen om hur man kan planera för aktivt deltagande och inkludering. Vilka fysiska uttryck kan rätten till staden ta sig – och hur kan man fysiskt uttrycka staden som demokratisk plats?

METOD

Med min bakgrund i statsvetenskap och genusvetenskap kommer jag här att studera staden ur ett tvärvetenskapligt perspektiv, där fysisk organisation kopplas samman med sociala och politiska strukturer. Den fysiska stadens rumsliga fördelning, den sociala staden med dess maktrelationer och kollektiva minnen och förståelser, samt den ekonomiska fördelningen av resurser kan, menar jag, inte kopplas från varandra.

Jag kommer huvudsakligen att föra en teoretisk diskussion om "staden" som företeelse, men de exempel jag använder som illustrationer är till största del hämtade från Malmö. Resonemang förs med utgångspunkt i en svensk kontext, med svensk lagstiftning och praxis som bakgrund.

Även om min avsikt är att diskutera hur man kan planera för en inkluderande och rättvis stad, kommer jag inte att presentera någon metod för hur detta ska ske. Bakgrunden till detta är en övertygelse om att varje situation kräver specifika metoder, och att generella lösningar därmed inte går att finna. Diskussionen kommer snarare att handla om inställning och målsättning i planering och gestaltning.

TEORETISK BAKGRUND

Stadsutveckling är aldrig enkla förflyttningar från A till B. För att förstå hur staden som livsplats är uppbyggd, ständigt producerad och reproducerad måste man se till de många parallella, motstridiga eller samverkande processer som tillsammans bildar det vi enkelt ser som stad. Fysiska, sociala, ekonomiska, kulturella och diskursiva strukturer står i olika förhållanden till varandra, och maktrelationerna förändras ständigt.

Inom forskning kring stadsutveckling kan lite förenklat tre grenar sägas utgöra de viktigaste inriktningarna: planeringsteori, urbanteori och landskapsteori. Gränserna mellan dem är inte tydliga och många strukturer är relevanta inom alla inriktningarna.

Därför är det inte fråga om en "uppdelning", utan snarare tre utgångspunkter, varifrån man ser staden i olika perspektiv. Urbanteorin fokuserar på det specifikt stadsmässiga (och har en sociologisk tyngdpunkt), landskapsteorin är mer geografisk, medan planeringsteorin fokuserar på organiseringen och förändringen av staden.

PLANERINGSTEORI

Planeringsteori behandlar planerings- och beslutsprocessers organisation och genomförande på olika nivåer – från kommunal till internationell. Inom planeringsteori uppmärksammas också förhållanden mellan enskilda och allmänna intressen. Ofta fokuseras de olika aktörerna: privata och offentliga samt medborgare. Planeringsteori diskuterar också planerarens olika roller (designer, analytiker eller kommunikatör) och förhållningssätt till planeringen (traditionellt rationell ansats eller modernare kommunikativa perspektiv). Planeringsteori handlar därmed lite förenklat ofta om de formella politiska processerna och aktörerna, men också om hur man kan förstå själva planeringshandlingen och gränserna för planerandet. Politisk teori eller statsvetenskap är ofta en underförstådd grund, även när lokala frågor diskuteras.

URBANTEORI

Urbanteori behandlar sociala, kulturella och ekonomiska strukturer inom staden, samt de implikationer dessa har för maktrelationer. I fokus ligger staden som livsmiljö och de livssituationer som staden ger upphov till och som i sin tur reproducerar staden.

Under 1970-talet dominerade en strukturalistiskt orienterad urbanteori som med en textobundenhet och empiriskt inriktade studier

visat sig ha bristande analytiska redskap och därmed främst bidragit med en stor mängd insamlat material. 1980-talets urbanstudier fokuserade mindre på det strukturella och mer på det lokala i det som kallats *locality studies*, vilket innebar att individuella livserfarenheter kopplades till teoretiska resonemang. Dessa lokala studier kritiserades för att sällan säga något allmänt om den urbana utvecklingen. Under 1990-talet bytte därmed den urban-teoretiska forskningen åter perspektiv, och började alltmer fokusera på analytiska och reflexiva studier till skillnad från de tidigare mer konkreta undersökningarna av förändringsprocesser. Urbanteorin är idag kontextuell och bygger kunskapsteoretiskt på socialkonstruktivism, dekonstruktivism och poststrukturalism (Nylund 1999). Detta avståndstagande från en positivistisk syn på omvärlden innebär istället fokus på de strukturer som (re)producerar staden.

Inom urbanteorin kan historiskt två riktningar urskiljas. Å ena sidan finns den strukturellt inriktade urbanteorin som fokuserar på städernas roll i internationella ekonomiska och sociala strukturer, å andra sidan en handlingsorienterad inriktning som undersöker staden nerifrån, utifrån de olika aktörernas handlingar (Nylund 1999). Genom att uppmärksamma relationen mellan fysiskt och socialt rum samt genom att skilja mellan rum och plats kan uppdelningen mellan struktur och handling överbryggas, och urbanteoretiska studier bli mer heltäckande.

LANDSKAPSTEORI

Inom landskapsteorin behandlas landskapet som historiskt, kulturellt och socialt begrepp. Begrepp som plats, rum, natur och landskap diskuteras och sätts i relation till det urbana och det rurala. Betydelsen av begreppet landskap kan spänna mellan så skilda företeelser som å ena sidan en vy, ett sceneri eller en scenografi, och å andra sidan en arena för aktivitet eller till och med ett handlingsutrymme. Ett landskap kan vara en passiv bakgrund för mänsklig aktivitet eller aktivt skapad genom handling och samspel mellan människor och omgivning. Det innebär att med olika tolkning kan landskapet alltså vara antingen något materiellt och visuellt, eller en social och värdeladdad konstruktion.

Begreppet landskap har historiskt haft olika betydelser. Ursprungligen representerade landskapet de människor som bodde och verkade där, och betecknade därmed en social plats, formad av vardagslivet. Därefter började landskapet betraktas som själva området där människorna verkade, alltså som fysisk plats (Olwig 1993). Enligt Olwig förknippas landskapet idag starkt med det visuella, genom att både utgöra det representerade landområdet och representationen av det, samtidigt. Olwig kallar denna relation *cirkelrefererande* och menar att likväl som den visuella vyn påverkar (men inte avgör!) representationen av det, påverkar representationen också det fysiska områdets form och vår

förståelse av det (Olwig 2004).

Att betrakta landskapet som en vy eller ett sceneri är också att distansera sig själv från det, vilket förstärks av att vi betraktar landskapet som rationellt och samtidigt naturgivet (Olwig 1993).

Denna distansering av oss människor från landskapet gör, tillsammans med uppfattningen att landskapet är rationellt dvs följer "naturlagar" och naturliga processer, att vi ofta förväxlar begreppen natur och landskap. Även natur har tidigare förståtts som något ickevisuellt, som inneboende krafter eller karaktärer, men har under historiens gång kommit att kännetecknas av visuella symboler. Den nära kopplingen till naturbegreppet förstärker ytterligare distanseringen (natur ses allmänt som det av människan orörda, vilda eller okultiverade) och också önskan att bevara. Landskapet får därmed ofta representera det förgångna, och tillskrivs ett tidlöst värde i sig själv – utan att hänsyn tas till kulturella betydelser och mänsklig påverkan av landskapet (Mels 2002).

I landskapsteori idag tycks ofta det fysiska landskapet vara underförstått. I strävan bort från den visuella förståelsen av landskapet har man fokuserat på landskapets diskursiva inverkan – hur vår förståelse av det påverkar vårt handlingsutrymme, och hur våra maktrelationer påverkar hur vi utformar och representerar det. Landskapet som rättighet och maktkamp, inte

bara när det gäller tolkningsföreträde, utan också i fråga om fysiskt tillträde till och arena för demokratiskt deltagande, får lite uppmärksamhet i landskapsteorin. Bl a feministiska forskare har visat hur den personliga geografin – med materiella landskapliga begränsningar – gör landskapet till en plats där politiska relationer inte bara speglas och uttrycks, utan också skapas genom tillträde, närvaro och representation.

MIN POSITIONERING: I SPÄNNINGSFÄLTET MELLAN OLIKA TEORETISKA RIKTNINGAR

Traditionellt har staden betraktas antingen som de byggda miljöer som bildar den fysiska strukturen, eller som de sociala strukturerna som omfattar ritualer, övertygelser, diskurser och känslor. Historiskt har den ena aspekten ofta betonats på bekostnad av den andra: Chicagoskolan menade under 1920-talet att den fysiska strukturen avgjorde vilka uttryck det sociala livet tog sig, medan nymarxistiska urbanteoretiker som bl a Manuel Castells under 1970-talet menade att staden kan betraktas som resultat av enbart de sociala maktrelationerna och att rummet därmed är irrelevant som variabel (Nylund 1999).

Jag menar, i likhet med bl a Henri Lefebvre och Michel Foucault, att man genom att inte se sociala och fysiska strukturer som två skilda ting kan komma runt problematiken kring vad som

huvudsakligen styr. Den fysiska och materiella strukturen speglar maktrelationer och begränsar därmed enskilda individers agerande. Samtidigt är det materiella ett resultat av mänsklig handling vilket ger utrymme för omförhandling. Den fysiska strukturen är alltså inte deterministisk utan kan både möjliggöra och begränsa handling. Den kan därmed inte skiljas från de sociala och ekonomiska maktstrukturerna i samhället.

Det fysiska kan verka både som materiella hinder eller tillgångar och som uttryck för sociala strukturer. Hur vi tolkar det materiella och vilka värderingar vi lägger i det är beroende av vår diskursiva förståelse, och står därför under ständig omprövning och bekräftelse.

I mitt arbete kommer jag att kombinera resonemang från olika teoretiska riktningar för att nå en djupare förståelse för samband mellan fysisk plats och demokrati. Från landskapsteorin hämtar jag bl a insikter om vikten av en helhetssyn samt konsekvenser av visuell förståelse av omgivningen. Urbanteorin bidrar med resonemang kring staden som politisk arena och om relationer mellan fysiska och sociala rum. Planeringsteorin visar den formella organisationen som kan fungera möjliggörande och demokratiskt eller stigmatiserande och uteslutande. Som ett uttryck för representativ demokrati avser processerna att hindra marknadsintressen från att styra över medborgares intressen. Samtidigt krävs kunskap och

tillträde för att kunna påverka, vilket fungerar exkluderande vid ojämna maktförhållanden. Till detta läggs resonemang kring representation och närvaro, hämtade från statsvetenskap och genusvetenskap.

I förhållande till det ovan nämnda kommer jag att inta en position där landskapet som fysisk plats blir centralt både som uttryck för sociala relationer och därmed som arena för omförhandling, och som faktisk grund till makt och deltagande. Där ser jag tillgång till fysisk plats som en förutsättning för att bokstavligt och bildligt kunna representera sig själv och delta i ett demokratiskt samhälle.

VAD LETAR DU EFTER?

På plats i Holma, dit jag tagit mig med barnvagn som maskering för att smälta in och kunna iakttä utän att direkt synas, blir jag omedelbart varse min egen klädsel, hur jag rör mig och för mig och pratar... Jackan är fel, frisyren är fel, glasögonen är fel, skorna är fel, till och med barnvagnen är fel. Och jag pratar fel dialekt och fel språk – för att inte tala om att jag säger fel saker.

Jag kan inte smälta in, inte bli en del av. Jag bor i innerstaden, och hela min person ropar främling när jag går genom Holma. Det förvånar mig därför inte att jag blir stoppad av en snäll man som försiktigt undrar om han kan hjälpa till: ”Vad letar du efter?”

Samtidigt bor vi i samma stad: geografiskt i alla fall. Men är mitt Malmö också ditt Malmö?

Det är jobbigt att upptäcka sin egen klasstillhörighet och det maktperspektiv det oundvikligen ger till en så vardaglig företeelse som att promenera genom ett bostadsområde.

PROJEKT: ATT GÖRA STAD

Under våren 2011 har jag vid fyra tillfällen träffat en grupp ungdomar från Holma. Ungdomarna var 16-17 år gamla, de flesta tjejer, och hade i de allra flesta fall bott största delen av sina liv i Holma. Varje möte var upplagt så att jag började prata om kvällens ämne (sedan tidigare annonserat på Facebook och på föregående möte) och visade bilder till detta. Kring bilderna blev det sedan diskussion, som jag försökte släppa så fri det bara var möjligt. Funderingar, intryck, tolkningar och försöka att applicera bilderna på den egna miljön kom spontant, och möttes oftast av högljudda diskussioner från resten av gruppen. Därefter följde oftast en praktisk del där deltagarna med papper, penna, klistermärken, kartor, symboler etc fick tolka och beskriva sin egen rumsliga vardag, sina framtidsidéer och sin bild av staden.

Workshopens fyra träffar hade alla olika teman. Den första behandlade staden som livsplats, den andra möjligheter och drömmar. Den tredje träffen blev jag guidad runt i området och fick se och höra berättelser om platser med stor betydelse för deltagarna. Vid sista träffen pratade vi om Holmas framtid och förändring. Workshopen beskrivs närmare i bilaga 1.

Erfarenheter från workshopen tillsammans med upplevelser på plats när jag besökt Holma, promenerat runt, fikat, hängt på lekplatsen, suttit i parken, handlat i affären,

luktat på blommor och frusit i vintermörkret, har tillsammans fått bilda en grund till en förståelse av vardagslivet på platsen. Viktigare än att nå konkreta förslag har det varit att diskutera möjligheter och begränsningar. Fysisk förändring har behandlats som sekundärt i förhållande till processen som leder fram till den och de processer som det fysiska kan föra med sig. Förslag har därmed inte setts som färdiga konstruktioner utan som underlag för vidare diskussion. Att planera för det oplanerade är väl varje planerarens mardröm, men samtidigt den jämlika platsnärvarons kärna och därmed demokratiskt oundviklig.

De ungdomar jag mötte under workshopen var så fantastiskt kloka och gav mig mycket kunskap – både om Holma och om de situationer man som landskapsarkitekt kan hamna i. Jag tackar dem, av hela mitt hjärta, för den tid och de insikter de gav mig. Inte minst viktigt var det att om och om igen tvingas ompröva mina förutfattade antaganden. Mycket av det jag var säker på, visade sig vara fel, och jag blev ständigt påmind om att staden har lika många parallella verkligheter som den har invånare.

Den enes berättelse kan inte gälla som sanning för den andre. För att göra staden rättvisa måste allas röster höras.

STADEN SOM POLITISK ARENA

STADEN SOM POLITISK ARENA

Staden har i många sammanhang betraktats som en plats för möjligheter och frigörelse. I staden blir konflikter och skillnader tydliga, vilket leder till att de kan motverkas. Kamper för kvinnors rättigheter, för sexuell frihet och för ekonomisk jämlikhet har alla haft staden som arena. Möjligheten att identifiera sig med andra i samma situation och därmed en ökad medvetenhet om strukturell exploatering, gör att vi i staden kan utmana maktstrukturerna (Connolly & Steil 2009; se även Listerborn 2002:245).

Förutom att utgöra bakgrund för kamp mot ojämlikhet, kan staden alltså också tydliggöra orättvisor. Stadens fysiska rum är också sociala rum, där sociala relationer både reproduceras och ifrågasätts.

Social ojämlikhet, manifesterad i en ojämn rumslig utveckling, grundas i ojämna politiska,

sociala och ekonomiska maktrelationer. Det innebär att en rättvis stad förutsätter en jämlik fördelning av politisk och ekonomisk makt likväl som jämlik tillgång till staden. Inom liberal idétradition likställs rättvisa med en formell inkludering och lika rättigheter, men Young (2000) m fl har visat att formella rättigheter inte är en garant då den faktiska situationen ofta är en annan. Faktisk inkludering förutsätter en fysisk närvaro som ger erfarenheter, möjligheter och kunskaper om samhället (Young 2000:83).

Connolly och Steil (2009) menar att det inte räcker att se de dialektiska förhållandena mellan sociala och ekonomiska förutsättningar för att förstå jämlikhet. Även de rumsliga implikationerna av dessa relationer måste studeras, eftersom produktion och förståelse av urbana rum hänger samman med ekonomiska och sociala maktrelationer. Detta innebär att kampen för en jämlik stad kan beskrivas som *"both struggles in space and also struggles for space"* (Connolly & Steil 2009).

◀ Bild 5, s 25: Graffiti på vägg, Möllevången.
Foto: Anna Krook 2011.

RÄTTEN TILL EN RÄTTVIS STAD?

Staden har beskrivits som en enhet tillräckligt stor för att ha makt och kraft att förändra, men samtidigt tillräckligt liten för att människor kan känna att de gör demokratisk skillnad: *"The city is the scale where questions of justice are felt concretely as part of everyday life"* (Connolly & Steil 2009 med referenser till Robert Dahl 1967). Med utgångspunkt i demokratiska och jämlika ideal har olika strategier utarbetats för att kunna uppnå rättvisare städer.

DEN RÄTTVISA STADEN

Kanske var Platon den förste filosof som arbetade med att formulera tankar om den rättvisa staden – eller så kanske han bara var den förste som skrev ner sina idéer. Under senare år har Susan S. Fainstein åter introducerat begreppet "den rättvisa staden", och också varit en av de flitigaste debattörerna när det gäller stadsutveckling med tydliga sociala ambitioner. Hon har utvecklat en modell för stadsplanering som fungerar som alternativ till både processorienterade modeller (med demokratiskt deltagande i planeringsprocessen; kommunikativa processer etc) och produktorienterade.

Fainsteins tankar kring den rättvisa staden är centrala inom fältet, och har fått visst genom-

slag i praktik – inte minst då hon bygger teorierna på de strukturer som bär upp det befintliga kapitalistiska systemet, och menar att även då social rättvisa är målet, bör man inte föreslå för stora förändringar eftersom man då riskerar att inte vinna den stora medelklassens stöd. Mot Fainsteins ibland försiktigt reformistiska ansatser står ofta Lefebvres mer radikala begrepp "rätten till staden". Lefebvres begrepp har gett upphov till en idétradition som till skillnad från Fainsteins inte bygger på ett liberalt marknadsekonomiskt tänkande, och som uppkommit både före, parallellt med och i polemik med Fainsteins begrepp "den rättvisa staden". Lefebvres idéer kommer att behandlas mer ingående nedan.

Fainstein menar att den postmoderna tanken kring möten mellan olikheter som mål i planering måste ifrågasättas, och större rättvisa måste istället vara uttalat mål. För att nå en rättvis stad, menar Fainstein, kan vi inte låta oss luras av att processen är demokratisk: slutprodukten kanske ändå inte är det. Även om samtliga parter har kommit till tals i planeringsprocessen, kan det inte garantera en slutprodukt som ger ökad rättvisa och jämlikhet. Därför måste mål och metod behandlas parallellt, så att strategier anpassas efter den specifika situationen

(Fainstein 2009).

Fainstein menar också att rättvisebegreppet måste utökas så att det inte bara handlar om den liberala idén om lika rättigheter, skyldigheter och formellt tillträde. Fainstein hävdar att rättvisebegreppet måste täcka mer än det materiella och formella: även hälsa, kroppslig integritet, tillgång till utbildning, delaktighet i formandet av politisk och materiell omgivning etc är viktiga jämlikhetsaspekter. Fainstein utgår här från Nussbaums (2003) diskussioner kring möjligheter (capabilities), där Nussbaum skriver att det inte är möjligt att kompensera förlust av en möjlighet med en annan: förlust av ett mindre antal arbetstillfällen med goda möjligheter att styra över sitt arbete kan inte kompenseras med många dåligt betalda arbetstillfällen med låg lön – även om det på pappret kan minska arbetslösheten i ett område. Slutmålet i planeringen måste därför vara tydligt från början, och rättvisa måste ingå som självklar del: då kan strategierna formas så att både tillvägagångssätt och produkt är demokratiska (Fainstein 2009).

Rättvisebegreppet har genom historien haft vitt skilda betydelser, beroende på vem som haft makten att definiera det. Under senare århundraden har det varit starkt förknippat med liberal idétradition, men trots detta är det, enligt Harvey och Potter (2009), fortfarande ett användbart begrepp – inte minst för att det också varit en av de mest drivande krafterna

för social förändring. Rättvisebegreppet måste dock kontextualiseras för att kunna användas, menar Harvey och Potter (2009).

Harvey och Potter påpekar också vikten av att, när man talar om rättvisa, inte låta detta förminkas till enbart (individuella) rättigheter: risken är då stor att sociala och ekonomiska maktstrukturer försvinner ur diskussionen. I den neoliberala politikens spår har städer byggts upp efter principer som lika formella rättigheter och friheter, men med resultat som blivit ojämlikhet, alienering och orättvisa (Harvey & Potter 2009). Motsvarande gäller för Fainsteins metod, som inte ifrågasätter de grundläggande samhällsstrukturerna utan trots dessa strukturer vill uppnå ett mer rättvist resultat. Denna brist på kontextualisering av rättvisebegreppet, eller avsaknaden av analys av maktrelationer om man så vill, gör Fainsteins diskussioner kring "den rättvisa staden" problematiska.

GRUPPIDENTITET OCH STIGMATISERING

Rättvisa, betraktad på liberal individuell nivå, handlar om att tillgodose lika formella rättigheter och skyldigheter i samhället. Mot detta står ett marxistiskt förhållningssätt, där orättvisor och ojämlikhet förklaras med strukturella maktskillnader. Genom att studera orättvisor på ett strukturellt plan kan förklaringar grundade i intresse eller läggning strykas, och skillnader kan i stället politiseras. En strukturalistisk

förståelse av världen har gett upphov till flera stora segrar mot orättvisa under 1900-talet. Att mäns våld mot kvinnor har kriminaliserats bygger på en förståelse av problematiken som strukturell och inte individuell (då hade våldet betraktats på samma sätt som övrigt våld och misshandel, och inte, vilket nu är fallet, som uttryck för maktstrukturer baserade på kön). Med en strukturalistisk förståelse blir invandras högre arbetslöshet och lägre inkomster än genomsnittet ett resultat av rasistiska strukturer, och inte, som med liberala individuella tolkningar, uttryck för personliga intressen, engagemang och läggningar. Lagstiftning mot diskriminering bygger därmed på en strukturell förståelse av orättvisa, och inte på individuella intressebaserade skillnader.

Poststrukturalister har under slutet av 1900-talet ifrågasatt den gruppering som strukturalismen gett. Iris Marion Young (2000) och Nancy Fraser (1995) menar att det finns risker både med att uppmärksamma och ignorera skillnader. När maktrelationer studeras återkommer ofta begrepp som kön, klass och etnicitet, vilka speglar sociala grupper skapade genom materiella och diskursiva maktrelationer. Jag menar, i likhet med Bradley (1995) att dessa kan fungera som analytiska och praktiska redskap för politisk och förändrande handling, eftersom de synliggör strukturella skillnader som annars kunnat avfärdas som individuella och därmed apolitiska. Samtidigt kan kön, klass och etnicitet aldrig särskiljas från varandra eftersom de ska-

par ett nätverk av maktrelationer i ett intersektionellt förhållande. Det betyder att alla personer alltid befinner sig i flera identiteter (som dessutom kan variera i tid och rum!) som står i olika maktförhållanden till andra identiteter.

Eftersom de olika maktstrukturerna är så sammanvävda kräver förändring ett helhetsgrepp. Nancy Fraser (1995) har visat hur viktigt det är att kombinera en dekonstruktion av (grupp)-identiteter med en socialistisk transformation av maktstrukturer för att kunna förändra ojämlika förhållanden. Om gruppidentiteters olikheter ständigt bekräftas – även om det görs i positiva ordalag som vid en idealisering av "multikulturalism" – samtidigt som liberala politiska och ekonomiska stödåtgärder sätts in till förmån för utmålat "svaga" grupper, är sannolikheten stor att man når effekter rakt motsatta de önskade. Fraser menar att detta beror på att den materiella grunden till ojämlikheten inte förändras, samtidigt som gruppidentiteterna stärks, vilket innebär att utpekade grupper stigmatiseras och maktskillnader cementeras.

För att i grunden kunna förändra ojämlika maktförhållanden måste man kombinera en socialistisk ekonomisk och politisk omvälvning av maktstrukturer med en dekonstruktion av kulturella skillnader och gruppidentiteter för att ge förutsättning för multipla och föränderliga identifikationer (Fraser 1995). För att illustrera detta resonemang har Fraser skapat en matris som jag återger till höger.

	Bekräftelse	Omdanande
Omfördelning	<i>Liberal välfärdsstat</i> Omfördelar existerande värden inom existerande grupper; stödjer gruppdifferentiering; kan orsaka misskreditering	<i>Socialism</i> Omstrukturering av produktionsrelationer; suddar ut gruppskillnader
Erkännande	<i>Multikulturalism</i> Omfördelar respekt mellan existerande identiteter/grupper; stödjer gruppdifferentiering	<i>Dekonstruktion</i> Omstrukturering av erkännandereaktioner; destabiliserar gruppdifferentiering

Matris hämtad från Fraser (1995), min översättning

Fraser menar alltså att bekräftelse av olikhet, även i kombination med omfördelning av materiella resurser eller positivt erkännande och ökad respekt gör det svårt att förändra på längre sikt, och dessutom kan effekterna bli motsatta de avsedda eftersom gruppskillnader stärks. De grupper som skulle hjälpas stigmatiseras och misskrediteras i stället. Ett omdanande av strukturer, där maktförhållanden ändras i grunden, försvagar i stället gruppskillnader vilket gör det mer verkningsfullt på sikt – särskilt då flera olika maktrelationer interagerar (Fraser 1995).

RÄTTEN TILL STADEN: DEN KONFLIKTFYLLEDA RÄTTVISAN

Den franske filosofen Henri Lefebvre som gett upphov till begreppet "rätten till staden" menar

att rättvisa inte bara handlar om formella rättigheter utan också om en djupare känsla av tillhörighet. Enligt Lefebvre är rätten att kunna appropriera staden central, och avser då inte enbart möjligheten att kunna vistas i stadens rum utan att på ett djupare plan göra staden till sin, eller bli en del av den. Det Lefebvre kallar "rätten till staden" handlar både om att ta och göra plats, och att delta i beslutsprocesser på alla nivåer. Rätten till staden kan därmed ses som en rätt att använda staden och att därigenom också (re)producera den (Lefebvre 1996). I en ännu vidare bemärkelse handlar detta om att staden måste kunna tillgodose invånarnas behov, vare sig det gäller korta avstånd till arbetsplatser, många och olika parker och offentliga miljöer, bostäder till överkomliga priser i en stad utan segregering etc. "*Certainly appropriation demands the right to be present in*

space, but it also requires the production of spaces that actively foster a dignified and meaningful life" (Purcell 2008, citerad i Fainstein 2009).

Lefebvres diskussion om "rätten till staden" är inte en fråga om liberala rättig- och friheter. Rätten till staden handlar inte om att ha rätt att vistas i den eller använda den, utan rätten till staden "*can only be formulated as a transformed and renewed right to urban life*" (Lefebvre 1996:158): att förändra den, att skapa den, att vara den. Därmed handlar rätten till staden om att omforma den efter ständigt föränderliga önskemål och behov, genom sociala rörelser och gemensam politisk och social kamp.

Att betrakta rätten till staden som en rätt att omforma efter behov innebär att se konflikt-situationer inte bara som ofrånkomliga utan också som önskvärda. David Harvey, som byggt vidare på Lefebvres teorier, menar att urbanisering innebär med nödvändighet konfrontation och konflikt, vilket gör Fainsteins "den rättvisa staden" problematisk. Genom att sträva mot en abstrakt rättvisa med förmodat gemensamma mål (en förutsatt "absolut rättvisa") kan man inte ifrågasätta existerande normer. Därmed kan "den rättvisa staden" aldrig lämna det liberala tänkandets ramar eller marknads-ekonomins regler. Trots de meningsskiljaktigheter och diskussioner Fainstein menar ska föregå beslut, finns målsättningen att dessa "*ultimately [are] to be harmoniously resolved*" (Harvey & Potter 2009).

Harvey föreslår, istället för att försöka uppnå en "utopisk rumslig form", att vi bör arbeta med temporära rumsliga processer, "*a dialectical utopianism that combines the idea of radical changes in both space and time to fashion an entirely different imagination of what city life could be about*" (Harvey & Potter 2009). Den ständiga förändringen som de temporära processerna förutsätter är enligt Harvey överlägsen idén om ett harmoniskt slutstadium eftersom den ger utrymme för utveckling, nya tankar och omförhandling av det hittills kända. Harvey konstaterar att då omförhandling och förändring alltid grundas i konflikt, måste en rättvis stad bejaka konflikter, hela tiden (Harvey & Potter 2009).

På ett mer abstrakt plan kan alltså rätten till staden beskrivas som en rätt att få sin egen uppfattning om stadslandskapet respekterad och därmed sin verklighet bekräftad. Detta kan ske genom att idéer uppmärksammas och tillvaratas i politisk planeringsprocess, eller genom eget direkt agerande i stadslandskapet. Rätten till staden kan därmed inte ses som enbart en rättighet, ett processuellt instrument, utan som en rättvisa där samma möjligheter tillgodoses. En rättighet ser likadan ut för alla, men rättvisa kan vara olika lösningar baserade på olika intressen och situationer. Då alla medborgares förhållande till staden ser olika ut, finns lika många parallella verkligheter som det finns invånare i staden. Intressen kan inte klumpas samman, utan en rättvis stad måste kunna er-

bjuda en bekräftelse av alla sina medborgare och skapare. Konfliktsituationer blir alltså oundvikliga genom att rättvisan kräver dem.

Rätten till staden kan, med Harveys (och Lefebvres) resonemang, inte bara innebära tillträde till den stad som andra redan definierat, utan måste också vara en rätt att omskapa staden så att den passar våra skiftande behov – och samtidigt omskapa oss själva som ett resultat av pågående utveckling. Rätten till staden kan därför aldrig vara en individualiserad rättighet, eftersom *"it demands a collective effort and the shaping of a collective politics around social solidarities"* (Harvey & Potter 2009).

Rätten till staden, betraktad som en rätt att kräva och skapa förändring, förutsätter offentliga rum för att kunna utövas. Genom att synliggöra sig själva i det offentliga rummet, genom att med sin närvaro förändra och påverka det offentliga rummet, blir grupper och idéer också offentliga – och alltså del i en allmän diskurs.

REPRESENTATION: MEDBORGARSKAP OCH NÄRVARO

Termen medborgarskap har sitt ursprung i betydelsen rumslig rätt att bosätta sig i staden, men har därefter blivit en abstrakt politisk rätt med ursprung i rumslig hemvist (Dikeç 2009). Lefebvres koncept, "rätten till staden", strävar efter att kombinera dessa betydelser: den abstrakta och politiska rätten att uttrycka sig tillsammans med rätten att vara (i) staden. Rätten till staden blir därmed en politisk rätt att göra stad genom närvaro.

Medborgarskapet som rätt till bosättning och arbete inom staden förekom inom ett feodalt samhälle, där demokratin inte existerade. Politiska strider följde samhällsskicket, med en kamp om staden som politiserad plats. Medborgarskapet som en politisk rätt förflyttade, i och med den samtida introduktionen av den representativa demokratin och nationsstaten, den politiska striden till statsnivå, där den utövades av representanter för gruppintressen. I ett post-modernt perspektiv kan därmed den politiska striden återigen flyttas till stadens (fysiska) rum för att där kunna vara en strid för dekonstruktion av maktrelationer mellan gruppidentiteter och för att genom aktiv närvaro kunna utforma och utgöra staden.

Lefebvre beskriver rätten till staden som ett

deltagande av alla i staden – utan diskriminering eller särställning. Därigenom blir rätten till staden ett sätt att modifiera och konkretisera "*the rights of the citizen as an urban dweller and user of multiple services*", vilket skulle innebära dels att kunna uttrycka idéer "*on the space and time of their activities in the urban area*", dels rätten att använda ett (privilegierat) centrum istället för att vara begränsade till "*ghettos (for workers, immigrants, the 'marginal' and even the 'privileged')*" (Lefebvre 1986, i Dikeç 2009). Detta kräver också ett "nytt" medborgarskap, uttryckt inte genom rättigheter utan genom en politiserad identifiering med staden. Rätten till staden är därför, skriver Dikeç, "*not simply a participatory right but, more importantly, an enabling right, to be defined and refined through political struggle. It is not only a right to urban space, but to a political space as well, constituting the city as a space of politics*" (Dikeç 2009).

Representation i en representativ demokrati, så som den fungerar i Sverige idag, innebär att folk utser representanter som kan tala för intressen de som grupp kan identifiera sig med. I staden behöver vi inte utse någon annan att tala för oss, utan vi kan själva välja att representera valda och varierande delar av oss själva – skiftande med tid och rum. Detta gör att vi

kan komma runt den gruppidentitet som varit nödvändig för kamper inom den representativa demokratins ramar, och istället använda oss av och synliggöra de skiftande identifikationer, intressen och positioner vi intar. Detta möjliggör alltså en dekonstruktion av hittills antagna gruppidentiteter (jmf Fraser 1995). En närvaro i stadsrummet går därmed inte att förminska till en symbolisk närvaro genom t ex symboler för gruppidentifikation, eftersom detta riskerar att stigmatisera grupper och minska jämlikheten (jmf bl a Fainstein 2009; Young 2000).

Rätten till staden, som ett omformulerat politiserat medborgarskap, förutsätter en rätt att uttrycka olikhet (difference) – eller kanske snarare en rätt att göra motstånd eftersom olikheten (i Lefebvres resonemang) resulterar i oenighet och ifrågasättande (Lefebvre 1991). Genom att möjliggöra närvaro i staden, där representation av en mängd varierande olikheter möts, kan gruppidentifikationen dekonstrueras och ökad rättvisa och jämlikhet uppnås (Fraser 1995).

OM TRYGGHET OCH FRÄMLINGAR

På promenad med några tjejer från workshopen pratar vi om trygghet och var man gärna rör sig. Hemma, det är Holma. Det är inte Malmö, det är inte Kroksbäcksparken. Och det är absolut inte Kroksbäck!

- I Kroksbäck, där är allting helt annorlunda. Där känner jag mig inte hemma. Jag känner ingen där.

Det bästa med Holma, det är att alla känner alla. Man hälsar på alla man möter, vet vem de är, var de bor. Det är en trygghet, det lilla samhällets sammanhållning. Samtidigt skapar det en vi-och-dom-känsla: för att känna sig hemma måste man känna alla, och de som inte känns igen är alltid potentiellt farliga. Den stora stadens anonymitet och trygghet bland främlingar är långt borta.

KRIMINALITET OCH HEMMAKÄNSLA

När jag frågar vad som får tjejerna att känna sig hemma svarar de direkt, utan en sekunds betänketid, och svaret får mig, som vanligt, att inse att mina enkla slutsatser inte räcker för en komplex värld.

- Kriminaliteten.

Så svarar de. Och utvecklar det på ett sätt som är så klokt att det vänder lite grann på min värld.

- Igår gick jag hem från centrum. Jag skulle ta bussen från Södervärn, men jag missade den så jag började gå. Jag gick en hållplats, men det var fortfarande länge tills bussen skulle komma, så jag fortsatte. Jag gick hela vägen hem. När jag kom till Holma, alltså när jag gick förbi skolan och Tempo, då kände jag att jag var hemma. Jag gick förbi [NNs] morbröder, de är kriminella, och jag hälsade på dem och kände att jag är hemma. Här vet jag vem som är kriminell. Det vet jag inte i stan. När jag är vid Möllan så känner jag mig inte trygg. Jag vet inte vem som är kriminell, vem man ska akta sig för, vem som är farlig. Här vet jag vem. Men de är inte farliga för mig, de skyddar mig, de gör inget mot oss som bor här.

Det finns en särskild glädje i att få sin världsbild omskakad så här – samtidigt som det är en sorg att kriminalitet ger trygghet. Det finns så många parallella verkligheter i en stad, och det är omöjligt för en människa att tala för en annan.

När jag går genom min stad, Malmö, förutsätter jag att folk vill mig väl eller åtminstone inte kommer att skada mig. Det ser jag som en förutsättning för livet i staden. Att istället utgå från att de du inte vet annat om vill skada dig, det ger ett helt annat förhållningssätt till staden. Med det som utgångspunkt blir stadslivet omöjligt – om man med stadsliv menar det anonyma, att tryggt röra sig i en okänd massa, där möten med främlingar skapar tillfälliga relationer.

Vilka olika ansikten staden har visat oss! Och så tydligt det påverkar vår delaktighet! För mig är det självklart att jag är en del av staden, att jag har rätt till plats och närvaro och påverkan. Om staden istället är farlig och representeras av det okända är det jämlika deltagandet inte ens en saknad dröm. Det är bara inte ett ämne.

DEN SOCIALT FORMADE PLATSEN

DEN SOCIALT FORMADE PLATSEN

“(Social) space is not a thing among other things, nor a product among other products [...] It is the outcome of a sequence and set of operations, and thus cannot be reduced to the rank of a simple object. At the same time there is nothing imagined, unreal or ‘ideal’ about it [...] Itself the outcome of past actions, social space is what permits fresh action to occur, while suggesting others and prohibiting yet others.” (Lefebvre 1991:73)

POLITIKENS PLATSER: DEN FYSISKA STADEN SOM SOCIALT FÄLT

Stadens rum kan inte beskrivas som enbart en kontext eller en bakgrund för samhället och det urbana livet. Staden och dess rum är en socialt skapad struktur, som själv producerar och reproducerar samhället och de maktrelationer som bär upp samhället. Plats kan därför beskrivas som en process, och som en diskursiv arena för kamp mot ojämlikhet och orättvisor (Dikeç 2009).

Staden speglar samhällets organisation, vilket innebär att den stad som byggdes under 1800-talet manifesterar den industriella kapitalismen och byggandet av den moderna nationsstaten. Under 1900-talet byggdes staden efter kapitalismens mönster: *“as capitalism dominated all areas of social life, society was turned into a ‘bureaucratic society of controlled consumption’”* (Dikeç 2009). Arbete och fritid skiljdes åt – inte bara i tid utan också i rum. Pendlingen tog fart och staden spreds ut. Staden kommersialiserades och privatiserades, vilket fick till följd att staden kom att förknippas med shopping och stadslivet blev synonymt med konsumtion. Staden sågs därmed inte i första hand som en mötesplats för utbyte av idéer – så som Platon avsåg i sina diskussioner om staden som politisk arena – och inte ens som den handelsplats den ofta fungerat som sedan dess. Staden blev i

sig konsumtion. I kapitalismens stad uppstod masskonsumtionen, som följd av massproduktionen. Att vara i staden likställdes med att konsumera samtidigt som staden i sig allt mer blev en vara bland andra (jmf Gabrielsson 2006).

Fainsteins begrepp “den rättvisa staden” bortser i stort från det fysiska rummets betydelse för att producera eller reproducera ojämlikhet, då det fokuserar på planeringsprocessen. Lefebvres “rätten till staden” behandlar å andra sidan främst våra sociala rättigheter i staden: både på en abstraktare nivå (som i “det offentliga rummet” i en diskursiv betydelse) och på en mer fysisk nivå (som i “offentlig plats”). Dikeç (2009) menar att “rumslig rättvisa” kan betraktas som en förkortning av “social rättvisa i rummet”, eftersom det fysiska rummet samtidigt är ett socialt rum och därmed ger uttryck för sociala maktrelationer. Rumslighet och rättvisa står därmed i ett dialektiskt förhållande, då ojämlikheten dels tar sig rumsliga uttryck (både i det fysiska rummet och i abstrakta relationella rum där maktförhållanden reproduceras) och dels förstärks genom att rummet i sig förhindrar möjligheter till politisk aktion (Dikeç 2009).

ATT ERÖVRA STADEN

Dikeç (2009) föreslår att man, med ett dialektiskt perspektiv på staden och de sociala maktrelationerna, bör fokusera parallellt på dels olika processer som producerar plats, dels de implikationer dessa platser har för sociala, ekonomiska och politiska relationer. Förhållandet mellan rättvisa och rumslighet bör, enligt Dikeç, studeras enligt följande:

- a. *focusing on spatiality as a process; as a producer and reproducer of, at the same time being produced and reproduced by, relatively stable structures (permanences);*
- b. *recognizing the interrelatedness of injustice and spatiality as producing, reproducing, and sustaining each other through a mediation of larger permanences that give rise to both of them* (Dikeç 2009:83)

En sådan ingång kan inte svara på om en viss plats eller händelse i sig är orättvis eller ojämlik, utan bidrar i stället till att öka förståelsen för hur de relationer av politisk, ekonomisk, social och rumslig karaktär som fenomenet är en del av, reproducerar, producerar eller kan ifrågasätta rådande maktstrukturer.

Genom att kombinera idén om dialektiskt förhållande mellan rumslighet och orättvisa med idén om rätten till staden, samt addera Lefebvres tankar om rätten till olikhet/motstånd kan, menar Dikeç (2009), *"a moment of emancipation"* uppnås – alltså att rådande maktstrukturer kan förändras. Kombinationen är nödvändig, menar Dikeç, för att nå både den rumsliga/fysiska dimensionen, de sociala och politiska relationerna samt de sätt på vilka man kan omförhandla det dominerande.

Rätten till staden är, menar Dikeç (2009) och följer Lefebvres tankar, inte något man får eller blir tilldelad, utan måste vara något man erövrar genom kollektiv kamp: *"The ideal, then, is to conquer, through a collective process, the spaces (right to the city) and means (right to difference) of this [political] struggle"* (Dikeç 2009:86). Genom parallell kamp mot diskriminering (rumslig begränsning av stadslivet; rumslig distribution) och förtryck (sociala strukturer; begränsat deltagande) kan förändring av både stad och rådande maktstrukturer åstadkommas. Därmed blir rätten till staden *"not only a formulation of certain rights and the cultivation of the political among city inhabitants, but also a reconsideration of the spatial dynamics that make the city"* (Dikeç 2009:85). Praktiskt

innebär det att även fastighetsmarknad, markanvändningsplaner och förhållningssätt inom planering påverkas, likväl som vardagsliv hos medborgare.

Att erövra rätten till staden kan ske på olika sätt, alla naturligtvis i någon relation till det fysiska stadsrummet. Dikeç (2009) föreslår fyra förhållningssätt:

1. aktion utifrån plats, från de materiella förutsättningar som platsen ger och med strävan mot andra fysiska tillstånd
2. aktion på eller med plats, för att appropriera eller dominera utifrån gruppidentitet
3. aktion i rummet; genom demonstrationer, offentliga diskussioner, etc
4. människor agerar genom att skapa plats; skapar förutsättningar för engagemang genom nya förståelser av plats

Alla dessa förhållningssätt till plats kan användas i syfte att både utöva motstånd mot dominerande strukturer, eller stärka den dominerande.

DET OFFENTLIGA RUMMET SOM DISKURSIVT OCH MATERIELLT MEDIUM

Det offentliga rummet kan beskrivas på olika och ibland motstridiga sätt. Traditionellt har det offentliga rummet betraktats som en arvtagare till agora, själva kärnan i den antika demokratin: en plats för möten och diskussioner och utbyten. Ett annat sätt att se det är som en rest: det som inte är reglerat av andra lagar och rättigheter och som inte besitter en egen identitet.

Arkitekten Catharina Gabrielsson väljer i sin avhandling att utgå från en syn på det offentliga rummet som ett medium, som "något som möjliggör något annat" (Gabrielsson 2006:18). Hon menar att termen medium visar dubbelheten i det offentliga rummets karaktär – det är å ena sidan en fysisk materialitet och fungerar som ett "material för en arkitektonisk och konstnärlig gestaltning" samtidigt som det å andra sidan är en förmedlare som "upprättar en förbindelse mellan avsändare och mottagare, subjekt och objekt, innehåll och tolkning, form och funktion" (Gabrielsson 2006:18), vilket innebär diskursiva (sociala och kulturella) funktioner.

Det offentliga rummet betraktat som medium innebär att en komplexitet synliggörs, och det blir tydligt att det vi kanske lite slarvigt kallar "plats" både är diskursivt och materiellt: det

är samtidigt socialt producerat och fysiskt upplevt. Genom att kunna koppla det fysiska till det diskursiva har termen medium också kommunikativa kvaliteter, vilket gör att frågan om de offentliga rummens syfte i en demokrati kan lyftas (Gabrielsson 2006). Det offentliga rummet kan därmed förstås både som abstrakt och diskursiv sfär, och/eller som fysisk plats.

Denna förståelse av det offentliga rummet möjliggör, menar jag, en praktisk tillämpning av Dikeçs teori. Det offentliga rummet blir det medium genom vilket plats och handling kan smältas samman och förstås som process.

Den diskursiva förståelsen av det offentliga rummet, eller dess sociala aspekter, är inte det enda sätt på vilket rum har politiska effekter. Även dess faktiska och materiella aspekter är politiska, genom att rumslig närvaro och representation i det offentliga rummet både producerar och reproducerar maktförhållanden. I en representativ demokrati är den fysiska närvaron viktig för underrepresenterade grupper. Genom att osynliggöras i såväl samhälle som debatt minskas sociala gruppers demokratiska inflytande och makt till förmån för andra, mer synliga grupper (Phillips 2000). Genom att betrakta offentliga rum som en politisk arena

ökar förståelsen för betydelsen av de sociala interaktionerna. En ökad synlighet och närvaro för tidigare underrepresenterade grupper innebär att tidigare konventioner och underförstådda normer kan utmanas, om dessa normer baseras på andra gruppers närvaro (jmf Phillips 2000:60).

Gabrielssons dubbla förståelse av det offentliga rummet, inte bara som medium mellan strukturer utan också som estetiskt medium, speglar de dubbla innebörder som även arkitekturen har: arkitekturen är, som Gabrielsson påpekar, "både politisk och estetisk" (Gabrielsson 2006:24). Under modernismen övervägde en politiserad syn på arkitekturen, där syftet främst skulle vara funktion. Reaktionen mot detta blev under 1980-talet en estetisering av arkitekturen, där form för formens skull blev viktigare. Nu har motreaktioner mot detta blivit krav "på ett större socialt ansvarstagande [vilket] ställs mot ett förkastande av 'estetiken'" på ett sätt som Gabrielsson vill komma ifrån genom att belysa arkitekturens medierande funktioner (2006:24).

GÅ HEM, DET ÄR INTE SÄKERT FÖR DIG

Klockan är strax efter åtta, det är en av de allra första tidiga sommardagarna, solen håller snart på att gå ner och Kroksbäcksparken är full av människor. Jag promenerar runt med några tjejer från workshopen. Jag försöker finna deras favoritplatser – där de hänger med sina kompisar, hemliga ställen för samtal eller mer öppna platser för det där skådespelet som tonårslivet också kan vara. Jag tänker att jag inte är tillräckligt tydlig i mina frågor, eftersom jag inte alls får den typ av svar jag väntat mig, men samtidigt vill jag inte forcera och tvinga fram några svar.

Jag tänker på när jag var sexton och hade massor av platser där jag träffade kompisar utanför de vuxnas värld. Kanske är jag så vuxen nu att jag inte får eller kan se deras platser?

Jag försöker igen: var känner ni er trygga, finns det ställen ni helst inte går för att det känns obehagligt, var brukar ni hänga om kvällarna...

- Jag känner mig trygg här. Det finns en gång, där, där brukar jag inte gå på kvällarna för där är mörkt och inga fönster nästan.

Bild 8, s 50-51: Bostadshus och parkering, Holma. ►

Bild 9, s 52-53: Fotboll, Holma.

Bild 10, s 54: Puckelbollplanen, Kroksbäcksparken.

Foto: Anna Krook 2011.

- Ibland möter man någon äldre kille, och de är alltid schyssta: ”gå hem, du ska inte vara ute nu, det är inte säkert för dig”. De visar omtanke, det får mig att känna mig trygg.

- Vi träffas mest hemma. Eller på Akti. Inte ute.

Och då märker jag plötsligt att alla de människor jag ser omkring mig, det är bara killar. Killar som spelar fotboll, killar som spelar basket, killar som hänger utanför sporthallen eller utanför Holma Livs, killar som skoj-bråkar i gäng, killar som sitter på en parkbänk... Tre kvinnor har jag sett i parken, förutom de tjejer jag går med: de grillar med sina familjer. Jag tror jag har sett två hundra killar eller män.

Ute är en värld för män. Här är inte kvinnor välkomna, de hänvisas hem – av omtanke, för deras eget bästa. Rätten till staden känns plötsligt så långt borta.

FOTBOLL OCH DELAKTIGHET

I Holma spelas mycket fotboll. BK Kick, division 3 (damer) respektive 5 (herrar) tränar på Kroksbäcks IP, och på parkens många grusplaner och gräsmattor spelas ständigt fotboll på ljusa kvällar. Jag tror jag ser fyra eller fem mer eller mindre spontana matcher när jag passerar genom parken, mindre gäng killar som sparkar till varandra på flera platser, och dessutom BK Kicks träning på idrottsplatsen. Det finns bara en plats som är helt öde, där ingen fotboll studsar: puckelbollplanen.

- Men, den är ju helt konstig ju. Man kan inte spela fotboll där, den är alltid tom.

- Dom kom bara hit och byggde den, den var rolig först ett litet tag, men nu... Kan dom inte ta bort den och göra en riktig plan istället?

- Så onödig! Dom bara bestämmer, dom tror att vi vill ha den men dom frågar inte.

Puckelbollplanen, som var ett försök att lyfta parken, ge den en kvalitet som skulle locka folk från andra delar av staden, som skulle göra boende i Holma och Kroksbäck stolta och som skulle signalera att staden bryr sig om området... Nu, ett och ett halvt år efter invigning, symboliserar satsningen motsatsen: ytterligare ett initiativ uppifrån, inte förankrat hos dem som skulle använda den, pengar satsade på något som syns men inte upplevs viktigt för människor.

ATT GÖRA STAD

Jag betraktar rätten till staden som många saker. Rätten till staden måste ju grundas på en rätt att vara i staden, att röra sig fritt, att kunna närvara och därmed representera sig själv fysiskt. Förutom formella rättigheter är det här relevant att även studera faktiska möjligheter att närvara. Tillgänglighetsaspekten är en viktig del, men även kulturella hinder eller andra faktorer som rädsla måste beaktas.

Rätten till staden handlar dessutom om, väl på plats och närvarande i det offentliga rummet, att kunna säga det man vill ha sagt, att kunna lägga till eller förändra; att kunna utöva den demokrati som närvaron ger förutsättning för. Det offentliga rummet kan i det här fallet tol-

kas både som fysisk offentlig plats eller som en offentlig diskussion eller politisk agenda. Denna dubbla tolkning av begreppet påminner om den grekiska förståelsen av agora, men skiljer sig trots det då offentlig plats inte endast innebär offentligt samtal, och då offentligt samtal inte alltid förutsätter fysisk plats.

Betraktat som ett uttryck för demokrati blir rätten till staden i första hand något vars initiativ måste komma underifrån, men likväl menar jag att det organiserade samhället, genom initiativ från politiker, förvaltningar, föreningar eller till och med företag, kan ge signaler som antingen uppmuntrar eller försvårar för medborgare att utöva rätten till staden.

Både initiativ underifrån och ovanifrån kommer att diskuteras i kapitlet som följer, med exempel från Malmö.

◀ Bild 11, s 56: Holma Livs.
Foto: Anna Krook 2011.

ATT FÖRÄNDRA OCH TILLGODOSE

Nedan kommer jag att beskriva och kort kommentera tre initiativ som kommit "nerifrån", från organiserade grupper eller utifrån mindre planerade händelser som kan ses som manifestationer av rätten till staden. Gemensamt för sådana händelser och initiativ kan sägas vara en vilja att förändra, antingen det omedelbara fysiska rummet eller den politiska situationen mer allmänt, eller en önskan att tillgodose egna eller andras omedelbara eller mer långsiktiga behov. Gemensamt är också en tillfällighet, som alltid finns inneboende i initiativ som inte sanktionerats officiellt.

STAD SOLIDAR 2010-2011

Bredvid Folkets Park i Malmö finns en tomt där en gång Konsum Solidar och Solidarbageriet låg, innan byggnaderna revs, ett nytt Coop Konusm byggdes närmare Amiralsgatan, och långt innan Peab började bygga bostadsrätter bakom höga taggträdsstängsel. I höstas bebyggdes den tomten med något som initiativtagarna, "ett löst nätverk av grannar och boende på Möllevången tillsammans med andra som vill hjälpa till", kallar Stad Solidar (StadSolidar 2010). Projektet var ett mellanting mellan konst, bostäder, en protest mot gentrifieringen av Möllevången och en manifestation för vikten

av att tillgodose behovet av billiga hyresrätter för att kunna bevara det brokiga Möllan. Efter en intensiv byggvecka i oktober där många frivilliga deltog i uppförandet av byggnader, odlingar och gemensamma platser, flyttade under vintern fyra hemlösa män in i den byggnad som visade sig stå emot vind och kyla bäst.

Projektet är intressant då det medvetet lyfter fram just rätten till staden både som politiskt mål och som praktisk metod. Man skriver i sitt manifest:

“Vi anser att vi som bor i området gemensamt ska bestämma över stadsbyggnadsprocessen. [...] Det är dags att kämpa för rätten till staden! Det är därför viktigt att vi som bor här organiserar oss och tillsammans agerar för en hållbar utveckling av stadsdelen, en utveckling som vi själva är med och driver” (Stad Solidar 2010).

Här kräver man alltså rätten till staden uttryckt på ett politiskt plan som rätten att delta i beslutsprocesser, och önskar att boende i området i högre utsträckning kan styra över platsens framtid. Detta speglar vad Lefebvre beskriver som delaktighet på alla politiska plan. Detta ingår idag i viss utsträckning redan i planeringsprocessen, genom att allmänheten delges de planer som politiska nämnder ska fatta beslut om, och även har chans att uttala sig om dessa. Det är dock fortfarande sällan frågan om deltagande i hela planerings- och gestaltning-

sprocessen, särskilt när det handlar om privata markägare och exploatörer. (Ett projekt där brukardeltagande använts som metod i planering och utformning av ett stråk på just Möllevången beskrivs nedan under rubriken Claesgatan.)

Rätten till staden presenteras i manifestet även som en kroppslig rätt, som rätten till närvaro i hela staden. Man menar att gentrifieringen av Möllevången innebär att de människor som bor i stadsdelen idag inte kommer att ha råd att bo kvar, då hyrorna höjts och många fastigheter har omvandlats till bostadsrätter:

“Denna inflyttning av höginkomsttagare ökar konkurrensen på Malmös redan pressade bostadsmarknad och priserna går upp som följd [...] vilket på sikt kommer att leda till en förskjutning av arbetarklassen till utkanten av staden medan de rika tar över attraktiva arbetarkvarter som Möllevången. [...] De ekonomiska krafternas påtryckningar kommer på sikt att resultera i en tvångsförflyttning av människor, där man tvingas att överge sina hem till förmån för de välbärgade” (Stad Solidar 2010).

Rätten till närvaro i hela staden, inte bara i “utkanten av staden”, beskrevs av Dikeç som en möjliggörande rättighet, där rätten till det privilegierade centrum är viktig för att kunna tillgodogöra sig de fördelar staden erbjuder.

Rätten till staden krävs eller utnyttjas i projek-

tet Stad Solidar på tre sätt: på ett politiskt plan dels som rätten att delta i beslutsprocesser, dels som en möjlighet att kunna närvara i hela staden, och dessutom utövas på ett praktiskt plan rätten till staden genom själva byggnationen av projektet. Stad Solidar beskrivs som "ett politiskt konstprojekt" där man "på ett kreativt och konstruktivt sätt" (Stad Solidar 2010) vill protestera mot gentrifieringen. Genom det fysiska konstprojektet tar gruppen platsen i anspråk, tillför material, uttryck och funktioner till platsen, och belyser dessutom sina politiska krav.

Det är i sammanhanget viktigt att betona att målet med Stad Solidar aldrig var att ersätta de planerade bostadsrättshusen med egna byggnader eller strukturer. Det byggda sågs hela tiden som något tillfälligt, där målet var att genom fysisk förändring kommentera politisk och ekonomisk utveckling.

STÄPPEN, NORRA SORGENFRI

När Sorgenfri industriområde började byggas, i slutet av 1800-talet, låg det långt utanför staden. Efterhand som malmöborna blev fler, blev industriområdet mer och mer centralt. Nu, när industrierna i de flesta fall har flyttat och gett plats åt konstnärer och kulturföreningar och mängder av små företag i alla möjliga branscher, nu är Norra Sorgenfri plötsligt ett centralt område, med potential att utvecklas till Malmös hippaste kvarter. Så ser i alla fall visionen ut, så

som den presenteras i Malmö Stads broschyrer.

I hörnet där Nobelvägen möter Industrigatan ligger kvarteret Brännaren, och där återfinns Stäppen, Malmös kanske mest omskrivna ödetomt. Sedan 2009, när planerna för omvandlingen av Norra Sorgenfri tog ordentlig fart, har Jörgen Andersson drivit bloggen Norra Sorgenfri Nu (<http://norrasorgenfri.blogspot.com/>) där han följer och kommenterar utvecklingen på området. Kvarteret Brännaren får där stort utrymme, eftersom det händer mycket på platsen. Längre har Stäppen varit boplats för hemlösa, de gamla murade väggarna som står kvar har många lager graffitifärg, och skaterampen som nu står där är inte den första av sitt slag.

Malmöborna tycks ha vant sig vid att Stäppen ligger där, öde som alltid fast ändå inte, alltid redo när behov av plats dyker upp. Här har hållits ravefester, här har det visats utebio, grönsaker och blommor har odlats på platsen och en konstnär har byggt en ugn... Flera filmer har spelats in på platsen – dokumentärfilmer, spelfilmer, skatefilmer – och låtar har skrivits om den. Den figurerar i böcker, och återkommer i tv-inslag – både som symbol för det fattiga, trasiga, förfallna gamla arbetarmalmö och som symbol för det kreativa, för kreativt gördet-själv entreprenörskap.

Som plats för ett realiserande av en slags rätt till staden tycks Stäppen vara given. Här har funnits tillräckligt med fysisk plats för alla möjliga

förändringar och tillfälliga projekt, samtidigt som de ekonomiska incitamenten från markägaren att rensa bort besökarna fram till nu har varit små.

Till skillnad från Stad Solidar finns inte ett stort gemensamt – om än aldrig så löst sammanhållet – nätverk för Stäppen, och här finns inte heller den tydligt uttalade politiska ambitionen att dra kraven ett steg längre. På Stäppen tycks det viktigaste vara att omedelbart tillgodose behov av platser som inte annars finns i staden.

Å andra sidan har Stäppen fått ett mycket starkt symbolvärde. Även för personer som inte just nu bygger eller målar eller hänger på ödetomten symboliserar platsen en möjlighet att kunna göra det: Stäppen får därigenom representera en plats som tillhör människorna, och Malmö kan i förlängningen ses som en stad där människor får ta plats.

På ödetomten har intresserade hittills kunnat manifesteras rätten till staden genom att förändra (form, funktion), lägga till (funktioner, attribut) och vistas (tillfälligt eller på längre sikt). Olika grupper och individer har därmed kunnat aktivt närvara på platsen och därigenom i förlängningen också kunnat representera sig själva i det offentliga rummet. Omvänt har också platsen, genom sin existens, kunnat representera grupper av människor som hellre identifierar sig själva som utanför det välordnade samhället.

När nu Norra Sorgenfri ska byggas om till ett område med bostäder och verksamheter blandat, försöker man från Malmö Stads sida utnyttja och behålla den kreativitet som nu kännetecknar platsen. Vissa av de existerande byggnaderna kanske kan vara kvar för att möjliggöra de låga hyror som kulturverksamhet ofta förutsätter. Ett annat förslag som diskuterats är just att låta en del av Stäppen bli till arena för tillfällig verksamhet – att helt enkelt, åtminstone för en tid, godkänna och stödja det som tidigare skett olovligen.

Det som är intressant i fallet menar jag är sättet på vilket de tysta protesterna och användandet av staden genom kontinuitet visat ett behov, som sedan uppmärksammas ovanifrån och vinner legitimitet. Även om målet för Stäppens användare inte primärt var att få till stånd en förändring av platsens officiella funktioner, eller att politiskt kommentera hur stadens ytor utformas och vilken verksamhet som tillåts, har följden blivit just detta. Tolkar man utvecklingen positivt kan man betrakta det som att samspelet mellan olika politiska och vardagliga nivåer i staden fungerar: signaler "nerifrån" når upp till beslutsfattare, som tolkar dessa och agerar efter medborgares behov.

Samtidigt pågår diskussionerna om kulturellt hållbar stadsutveckling. Där Västra Hamnen, framför allt Bo01-området, är flaggskepp för ekologiskt hållbart stadsbyggande, får Norra Sorgenfri stå för en kulturell hållbarhet som ska upprätthålla stadens profil som tillåtande och öppen.

Man kan också tolka utvecklingen på ett annat sätt. Det är viktigt att minnas att det inte bara är användarnas behov som påverkar att staden officiellt stödjer verksamheten, utan säkert också de senaste årens fokus på kreativitet som viktig ingrediens i arbetet med att attrahera välutbildade höginkomsttagare och i förlängningen stärka staden som varumärke gentemot andra städer. Richard Florida vann stor uppmärksamhet när han hävdade att den "kreativa klassen" – designers, mediamänniskor, it-utvecklare, arkitekter, etc – är avgörande för om en stad ska nå ekonomisk framgång. Den kreativa klassen attraheras av just dessa lite "ruffa" områden – gamla hamnar, industriområden, etc – som med låg hyra kan rymma en spännande blandning av musiker, konstnärer, arbetslösa och studenter, och samtidigt ge möjlighet att skapa magnifika bostäder med stora fönster ut mot staden. Det är alltså inte konstnärerna i sig som ger staden ekonomisk framgång, utan det sätt på vilket de kan skapa en gynnsam miljö för "den kreativa klassen" som sedan drar in pengar, kunskap, teknisk framgång och status till staden.

Helsingborg talar just om den kreativa staden som mål när man planerar utbyggnaden av H+ området längs stadens södra kust. Malmö beskrivs ofta som en före detta hamn- och industristad som numera har blivit kunskapsstad, och Turning Torso och högskolebiblioteket har tagit över efter Kockumskranen och skiftarbete som symboler för staden. En cynisk

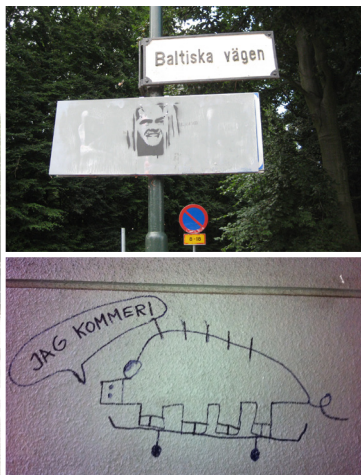
betraktare kan kanske se planerna på att stödja befintliga kulturverksamheter under uppbyggnaden av det nya området som ett sätt att ge det legitimitet, trovärdighet och attraktionskraft till rätt sorts köpstarka nya bosättare.

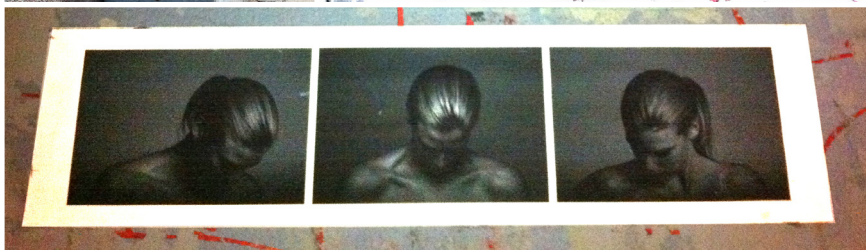
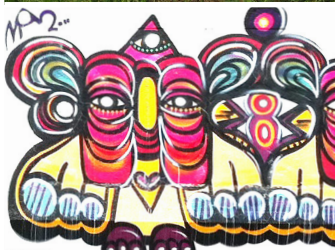
MARKERINGAR, GESTER OCH MISSNÖJESYTTRINGAR

Runt om i staden ser man, ibland tydligare och ibland först när man verkligen tittar efter, spår av de människor som bor i och använder staden. Vissa spår kommer av vardagens användande, som slitage och upptrampade stigar, andra av slarv och nonchalans som kvarlämnat skräp på en grillplats. Ytterligare andra spår har lämnats med avsikt att säga något om den som var på platsen, om samhället eller om staden. Inristade budskap på bänkar, klistermärken på trafikstolpar, affischer och graffiti – allt är exempel på medvetna spår.

På många sätt påminner dessa spår om sådant som händer t ex på ödetomten: att sätta klistermärken är olagligt likväl som att bygga en skate-ramp på Stäppen, ingen av handlingarna syftar (kanske) till direkt politisk förändring, båda är fysiska markeringar i stadsrummet. Trots det finns ändå skillnader, om än ibland svåra att sätta fingret på.

*Bild 12, s 63: Exempel på markeringar och spår i staden. ►
Foto: Anna Krook 2011.*

Den typ av spår som kan beskrivas som markeringar, gester eller missnöjesyttringar är i de allra flesta fall individuella uttryck, till skillnad från grupper som mer uttalat vill ta sin rätt till staden. Jag menar att sådana individuella spår, trots att de kanske ofta saknar politiska mål, ändå kan beskrivas som en manifestation av rätten till staden eftersom de, indirekt, kräver en omförhandling av värderingar av offentliga rum.

Missnöjesyttringar som graffiti, skadegörelse, politiska budskap på affischer etc kan tolkas som en reaktion mot brist på inflytande och delaktighet i staden. Främlingskap inför samhället, utanförskap och diskriminering ger upphov till små personliga protester där den egna närvaron manifesteras genom spår. Dessa missnöjesyttringar kan då ses som sätt att annektera en liten del av en främmande stad och göra den till sin, samtidigt som det också kan fungera som en signal till de grupper som uppfattas som starka i samhället att det finns fler människor. Spåren blir till hot mot "de andra" och hemmasignaler för "de invigda" – ett kanske omedvetet krav på rätten till staden i en social struktur där ingen sådan rätt tycks finnas.

Markeringar och gester kommer i många former och med olika uttryck. Tags, klistermärken, målningar, tillägg och ombyggnader är alla

markeringar av närvaro och ofta med tillägg av sådant som annars inte finns i det offentliga rummet. Mycket av det jag här har beskrivit kan också gå under den vida och inkluderande benämningen gatukonst, och som sådan kan det fungera som ett implicit krav på ökad delaktighet i utformningen av staden.

Gatukonsten kommenterar det offentliga rummet, dess innehåll, regler och sociala strukturer genom att ifrågasätta etablerade föreställningar om konst och om vem som får synas i staden. Därmed finns en politisk aspekt på gatukonsten, trots att det inte alltid är uttalat av dess utövare. Genom att betrakta dessa yttringar som konst och inte som skadegörelse (vilket fallet ofta är) blir det tydligt att konflikten mellan det etablerade och det nya grundas på smak – och därmed alltså på maktstrukturer. Gatukonst kan då ses både som en strävan, uttalad eller ej, mot en möjliggjord rätt till staden, och faktiskt också som manifestationen av en uppnådd rätt. Då rätten till staden förutsätter en rätt till olikhet och motstånd, är det alltså dessa konflikter i det offentliga rummet som driver den stadsproducerande och -reproducerande processen framåt.

◀ Bild 13, s 64: Exempel på markeringar och spår i staden.
Foto: Anna Krook 2011.

OFFENTLIGA INITIATIV: ATT BELYSA OCH SIGNALERA

Initiativ "uppifrån" – från myndigheter, förvaltningar och politiker – kan inte i sig utgöra exempel på rätten till staden. Däremot kan de initiera medborgares utövande av rätten till staden, genom att påminna eller informera om möjligheten, stärka svaga grupper, bjuda in dem som är eller ser sig som utanför, eller kanske till och med provocera fram ett deltagande hos folk som normalt sett inte bryr sig.

Bara för att visa att det inte behöver vara så komplicerat kommer jag kort att redogöra för och diskutera ett par olika arrangemang som utförts av Gatukontoret i Malmö och som jag anser har haft som huvudsaklig eller indirekt effekt att öka utövandet av rätten till staden.

Sedan 2006 har en bordslampa i jätteformat flyttat runt mellan Malmös torg för att bokstavligt talat belysa olika områden i staden. Lampan skapades först som en alternativ julupplevelse, då man kunde sitta under lampskärmen på uppvärmd sittplats och lyssna på en ljudinstallation istället för att hejdlöst ägna sig åt shopping. Ur högtalare strömmade berättelser om ickereligiösa julupplevelser, som skulle stimu-

era samtal och reflektion. Sedan dess användning som julbelysning har lampan också fungerat för att markera plats för de så kallade Hej-projekten (se nedan), som installation vid diverse arrangemang etc.

Förutom att lampan ofta har använts för att symbolisera en satsning på medborgardialog, menar jag att den även i sig själv kan signalera att området uppmärksammas. Som tillfällig installation blir det uppenbart att någon har tänkt på platsen och dess medborgare, dvs att de personer som vistas på platsen och ser lampan är betydelsefulla för makthavare och tjänstemän inom politisk förvaltning.

Indirekt kan lampan också fungera som ett medium för ökat intresse för och delaktighet i staden och dess utveckling. Just att lampan bara befinner sig på platsen en begränsad och kort tid gör att den hela tiden kan vara intressant att tala om, och den utgör en tydlig samlingspunkt. Kombinationen att känna sig sedd och ha en samlingspunkt för spontana samtal tror jag kan vara en grogrund till funderingar som rör staden och ens egen roll i den. Den ursprungliga idén med lampan var just detta; att försöka skapa nya förhållanden mellan människor och stad, att hitta alternativ till inkörda spår och att

◀ Bild 14, s 66: Belysningsinstallation under Malmöfestivalen.
Foto: Anna Krook 2011.

uppmuntra till reflektion över samhälle, plats och normer.

Projektet Hej Stadsdel har sedan 2007 genomförts av gatukontoret i Malmö, främst av representanter från drift- och underhållsavdelningen. Under åren har man hunnit med Kirseberg, Limhamn-Bunkeflo, Södra Innerstaden, Oxie, Husie och nu senast Rosengård. I dialog med boende, stadsdelsförvaltning, polis och andra verksamheter i området samlar gatukontoret in synpunkter för att öka trivsel och trygghet i stadsdelen. Medborgare berättar om sina upplevelser och gatukontoret får bättre kännedom om livet och vardagen i stadsdelen. Enklare åtgärder utförs omedelbart, andra tar längre tid, men återkoppling på alla synpunkter – även de som inte kan förverkligas – är viktig. Kontakt sker genom öppna träffar på torg och andra offentliga mötesplatser, liksom genom organiserade möten med föreningar, unga och gamla samt via hemsidan. Dessutom görs vandringer genom stadsdelen.

Hej Stadsdel är ett exempel på hur en förvaltning aktivt kan ta kontakt med medborgare för att nå grupper som annars inte hade valt att använda sin möjlighet att påverka. Det resulterar i ett slags användande av rätten till staden, även om handlingen initieras uppifrån och inte från medborgare själva. Genom att visa intresse för medborgares åsikter ges signaler om att deltagande är viktigt, vilket dels kan stärka förhållandet mellan medborgare och stad

direkt, dels kan inspirera till vidare kontakter i andra sammanhang.

Samtidigt är Hej Stadsdel-projekten begränsade i sin möjlighet att i sig utgöra en grund för utövande av rätten till staden. Den som ställer frågorna styr genom sina val också vilken sorts svar som kan komma in. Temat för synpunkterna ramar in av projektets inriktning, och det kan vara svårt att tänka utanför dessa begränsningar.

Ytterligare ett projekt där initiativ tagits "uppifrån" är deltagardesignprocessen kring förnyelsen av Claesgatan. Projektet kallas Designdialog, och är en metod för att formulera gemensamma mål genom att konkretisera olika parterers behov, önskemål och idéer. I arbetsgruppen, som leddes av representanter från arkitektkontoret Sweco, ingick boende, företagare, fastighetsägare, politiker samt tjänstemän. Gruppen träffades fyra gånger hösten 2009, då man tog fram ett gemensamt förslag. Förslaget fungerade sedan som underlag för fortsatt projektering, och ett omarbetat förslag kunde presenteras för arbetsgruppen hösten 2010. 2011 börjar ombyggnaden.

Genom Designdialogen har berörda grupper kunnat diskutera ett problem ingående, och tillsammans kunnat jobba fram ett demokratiskt förslag. Processen möjliggör därmed medborgare att utöva sin rätt att påverka staden på olika politiska nivåer. Som i Hej Stads-

del blir naturligtvis utformningen av mötena vägledande för vilka frågor som diskuteras och vilka svar man når, men samtidigt finns i Designdialogen större bredd och djup som gör att deltagare kan angripa problemet från egna håll i större utsträckning.

vara intressant för stadens tjänstemän att ha i åtanke.

Inte bara processen i sig kan ha betydelse för medborgare utövande av rätten till staden, utan också den fysiska plats som blir resultatet. Platsen ger förutsättningar för de människor som brukar röra sig där att interagera med omgivning på ett sätt som passar dem utifrån intresse etc. Platsen kan också fungera som symbol för medborgares inflytande över stadsplanering i stort, vilket kan inspirera till ytterligare engagemang i andra frågor. Här är det ju också viktigt att ha i åtanke att ett "demokratiskt förslag" inte bara innebär en demokratisk process utan även en demokratisk utformning, vilket Feinstein (2009) har visat.

Generellt kan väl sägas att offentliga initiativ, eller initiativ "uppifrån", inte är ett heltäckande sätt att förverkliga rätten till staden, men likväl kan inspirera, engagera eller provocera medborgare till att utöva sin rätt att påverka på olika plan. En kombination av olika initiativ kan ge möjlighet för deltagande på flera nivåer och med skilda probleminriktningar och metoder. Genom stadsplanering kan därmed möjligheter för ett demokratiskt deltagande i samhället gynnas eller motverkas, inom ramarna för den offentliga verksamheten, vilket bör

TILLFÄLLIGHET SOM METOD FÖR DEMOKRATISKT DELTAGANDE

När rätten till staden utövas genom fysisk förändring blir resultatet ofta en slags tillfällighet: ett utropstecken, en kommentar eller en allmän fråga om platsens framtid. Kanske ligger det i sakens natur att projekt initierade av platsers användare inte ska genomföras med permanent karaktär, eftersom de – åtminstone till en början – saknar stöd ovanifrån och inte heller kan genomföras med den traditionella planeringens processer. Just det tillfälliga kan också fungera som en symbol för "något annat" genom att det signalerar förändring och utveckling. Det kan vara en förklaring till att tillfällighet ofta används som metod eller uttryckssätt när förändring initieras uppifrån men med syfte att signalera ett nytt förhållande, så som med Lampan eller Stadens Ljus.

I Berlin, där en industriell avveckling följts av en stillastående fastighetsutveckling, har många tomter och byggnader stått outnyttjade i stadens centrala delar (Urban Catalyst 2003). Tidsgap har uppstått mellan tidigare användning och senare investeringar. Detta har öppnat möjligheter för kulturella pionjärer som med låga kostnader men med stora investeringar av tid, energi och kreativitet har funnit plats för verksamheter eller bostäder. Tidsgapet har därmed varit en viktig faktor för att nya konst-,

musik- och populärkulturformer kunnat uppstå, liksom för att innovativa företag, nyanlända invandrare eller ljusskygga verksamheter har funnit plats i staden. Tillfällig användning har gett staden positiva ekonomiska och kulturella effekter, men också, hävdar jag, demokratiska sådana. Både fysiskt, ekonomiskt och ideologiskt har utrymme kunnat ges till stadens invånare att ta staden i anspråk – ett slags utövande av rätten till staden.

Det EU-finansierade forskningsprojektet Urban Catalyst har studerat det tillfälliga användandet av stadsrummet som drivkraft för urban förändring, och menar att tidsgapet möjliggör nya, oplanerade aktiviteter som revitaliserar staden. Genom att studera de till synes spontana och oplanerade händelserna som utgör tillfälligt användande har Urban Catalyst funnit mönster och återkommande mekanismer. Man menar att tillfällig användning inte uppstår av en slump utan tvärt om styrs av medvetna handlingar där användarna utgår från visioner om egen verksamhet och stadens utveckling (Urban Catalyst 2003).

Det som Urban Catalyst definierat som "tillfällig användning" (temporary use) anser jag kan betraktas som ett sätt att praktisera rät-

ten till staden genom att förändra plats, stad och mentalitet, tillgodose egna behov, etablera nischer som staden saknar samt genom att påverka direkt och delta på alla nivåer.

Urban Catalyst menar att traditionella planeringsmetoder inte räcker till för att tillgodose hållbar urban utveckling – offentligt initierad planering kan vara för dyr, medan den nyliberala planering som fått fäste i många europeiska städer inte kan fungera inkluderande, utan leder till gentrifiering, segregation och utestängande av ekonomiskt svaga grupper.

Tillfällig användning betraktas sällan som en del i "normal" stadsutveckling, eftersom det tillfälliga ses som en pausverksamhet mellan de önskade verksamheterna: när en fastighet lämnas tom, förväntas den fyllas med ny verksamhet eller byggas om för nya behov omgående. Tillfällig användning förknippas därför ofta med "*crisis, a lack of vision and chaos*" (Urban Catalyst 2003:4). De olika perspektiven mellan å ena sidan de tillfälliga användarna med en klar vision kring sin verksamhet, och å andra sidan myndigheter och fastighetsutvecklare som betraktar det tillfälliga som slumpmässigt, blir därmed tydlig.

Ibland lyckas de tillfälliga användarna så väl att de till slut omöjliggör sig själva: gentrifiering sätter in, hyror höjs, och fastighetsägare påbörjar den omvandling som tidigare stoppades av ekonomisk osäkerhet. Denna kraft att ge över-

givna platser liv och i förlängningen höja värdet på övergivna platser har uppmärksammats på många håll, vilket har lett till att kreativa grupper tillskrivits ett ekonomiskt värde och ofta (på ett cyniskt sätt) använts som garant för utveckling av attraktiva områden (jmf t ex Florida 2002: *The Rise of the Creative Class*). Urban Catalyst menar att tillfällig användning kan fungera som en katalysator för förändring, och att detta kan ske på ett inkluderande sätt med en ny planeringsprocess. För att inte tillfälliga användare ska känna sig utnyttjade och sedan överkörda i en process där önskad gentrifiering omöjliggör "pionjärernas" fortsatta närvaro genom höjda hyror kan en inkluderande planeringsprocess där alla parter avsikter klargörs från början vara en lösning. En blandad stad, där nytt och dyrt blandat med slitet och billigt också vara en möjlighet att ge utrymme för fler intressen i staden (Urban Catalyst 2003).

Tillfällig användning kan ses som ett komplement till den ekonomiskt orienterade stadsutvecklingen, med sociala och kulturella värden i fokus tillsammans med en ekonomisk utveckling på längre sikt. Problemet ligger i att hitta former för att det tillfälliga och i grunden spontana och oplanerade ska kunna användas i planeringssammanhang. Offentlig planering saknar enligt Urban Catalyst-projektet insikt i de processer som styr tillfällig användning, och saknar metoder för att arbeta med det tillfälliga. Genom att inte längre fokusera på ett slutligt mål för en plats kan utvecklingsprocessen bli

viktigare, och möjligheter tillåts uppkomma efterhand. Med mer processinriktade metoder kan fler intressen inkluderas. Fokus på och medvetenhet om processen bidrar också till att synliggöra hur de sociala och fysiska strukturerna påverkar varandra, och platser bli tydligt det medium Gabrielsson talar om.

Forskningsrapporten konstaterar också att tillfällig användning, trots en inneboende *“obvious fundamental contradiction between the planned and the unplanned”* (Urban Catalyst 2003:25), har mycket att tillföra till stadsplanering. Man menar att formella och informella ekonomier i staden är beroende av varandra: det informella ger upphov till nya idéer, medan det formella kan säkerställa långsiktiga effekter. För att kunna integrera det formella och det informella måste man till viss del *“formalisera det informella”* för att förstå de mekanismer som ligger bakom spontant organiserade nätverk och verksamheter, men samtidigt måste också det formella – planeringsprocesser, administration etc – *“deformaliseras och deinstitutionaliseras”* för att bli mer inkluderande (Urban Catalyst 2003).

BRA HÄNG OCH BRIST PÅ PLATSER

Jag vill så gärna veta: var träffas man, hur umgås unga i Holma, vad spelar platserna för roll... Jag vet hur det är hemma hos mig: på bänkarna vid skolan, på lekplatsen när barnen har gått hem, i mörkret mellan träden i parken, i stora gäng på gräsmattan om eftermiddagarna, på torget med en fotboll. I Holma finns det några stora stenar och så kallade betongsuggor utanför Livs. Där hänger alltid ett gäng killar: de pratar högt, skrattar rått, skoj-bråkar. Ibland är de tystare, pratar kanske mer förtroligt? De iakttar vad som sker, följer mig med blicken när jag passerar, kommenterar min frisyr. Sparkar på en sten.

Är detta Holmas bästa häng?

När jag frågar var man träffas får jag alltid detta till svar. Utanför Livs. Såklart. Men det är ju en ickeplats, tänker jag, och visst – unga (och vuxna med för all del) vill gärna skapa sina egna platser, vara delaktiga och känna att beslutet inte är taget åt dem – men den här är ju så torftig?

Grabbigt häng utanför Livs, lekplatsen på dagis där haschlukten aldrig riktigt försvinner, fotboll i parken. Var finns tjejernas platser? Det måste finnas fler alternativ. Varför ser jag dem inte?

DET ÄR SÅ FINT. MAN TROR INTE DET ÄR HOLMA.

Flera gånger får jag höra talas om en innergård som är så fin att man inte kan tro att det är Holma. Några kvinnor i huset sköter gården. Det är en del av en satsning MKB har för att göra boende mer involverade i området och känna större ansvar och delaktighet. Boende sköter trappstädning och gårdsskötsel, och dagisavdelningar har hand om återvinningsstationer och sopsortering. Jag hör många exempel på gårdar där det inte fungerar: där trapporna stinker, där gårdarna är tråkiga eller dåligt skötta. Men så hör jag också om ett fantastiskt undantag, där blommorna alltid blommar och ingen skräpar ner. Jag får också se den, och jag kan bara hålla med: den sticker ut. Den är välskött, småskalig som en villaträdgård, med lusthus och rabatter och små snirkliga gångar. Kontrasten är stark till granngårdens misskötta storskalighet och tydliga tecken på att ingen bryr sig.

Parken och platsen utanför affären verkar vara killarnas sfärer, men innergårdarna har möjlighet att tillhöra kvinnorna. Här finns kanske en potential för tjejer att skapa platser – mellan det privata och det offentliga?

DISKUSSION OCH REFLEKTIONER

DISKUSSION OCH REFLEKTIONER

Rätten till staden möter i Sverige idag få formella hinder. Vi får röra oss i (i princip) hela staden, och använda oss av de offentliga platserna. Vi har också en formell rätt att påverka vad som händer i vår stad genom demokratiska val och även genom en möjlighet att framföra synpunkter i planeringsprocessen. Brukardeltagande i planerings- och gestaltungsprocess blir vanligare och viktigare.

Samtidigt kan det finnas andra strukturer som hämmar vårt utövande av rätten till staden. Möjligheten att delta i planeringsprocesser utnyttjas inte i den grad den skulle kunna. Detta kan säkert bland annat bero på att vi arkitekter och planerare talar ett språk som utestänger många medborgare – det förutsätter en kunskap och en terminologi som tillhör yrket. Dessutom förutsätts ofta att medborgare aktivt ska ta initiativ att uppsöka. Det kräver engagemang, tid, kunskap, tro på sin egen förmåga och inte minst en tro på att man faktiskt gör skillnad. Jag tror att många medborgare känner viss skepsis gentemot både kommun och privata aktörer: "den lilla människan" mot "det stora maskineriet". Både offentlig förvaltning och näringsliv måste tydligare signalera att medborgares och brukares åsikter är viktiga.

För vissa medborgare är rätten till staden så given att den inte märks. Man (för det är det ju ofta!) är van att kunna ta sig fram varhelst man önskar, man är van att staden tillgodosedde behov man har, man är van att kunna delta i beslut som rör egna intressen. För dessa privilegierade personer är rätten till staden inte en fråga att fundera över. Det är bara givet.

För andra personer gäller ett mer kluvet förhållande. En medelklasskvinna är, i likhet med männen i samma klass, van att få behov tillgodosedda och att kunna delta i beslut, men märker begränsningar i relationen till staden när hon ska gå hem en kväll i mörkret. Plötsligt är rätten till staden inte lika given: det finns strukturer som begränsar, och det blir tydligt att staden inte i alla avseenden är byggd för henne. Det blir också tydligt att gruppidentifikation och maktrelationer är flytande, vilket ytterligare talar för behovet att dekonstruera grupperna och därigenom uppnå en mer rättvis stad.

Ytterligare andra personer ser i olika grad ett främlingskap till staden. Intressen blir inte tillgodosedda, man känner sig inte hemma, och blir i värsta fall handgripligen bortkörd. Hemlösas stad ser helt annorlunda ut än den

välbeställda medelklassens stad, och en invandrarkvinna som hindras av bristande språkkunskaper, ekonomiska förutsättningar och könsmaktsmönster som begränsar rörelsefriheten har ytterligare en annan stad.

Privatisering av offentlig plats kan också vara ett sätt på vilket våra möjligheter att utnyttja stadsrummet inskränks, eftersom de privata platserna kan ha regler för vem som får vistas där, vad man får göra och vid vilken tidpunkt. Fler köpcentrum, starkare samverkan mellan handlare och fastighetsägare i centrum (t ex Malmö Citysamverkan) för att göra centrala staden trevligare – genom att bland annat begränsa möjligheter för hemlösa att vistas där, eller omedelbart ta bort graffiti och affischer – är exempel på detta.

Men rätten till staden är inte enbart en rätt till den fysiska staden, genom närvaro och politiskt deltagande, utan också till den sociala och den diskursiva staden. Där finns andra strukturer som begränsar vår relation till staden.

REPRESENTATION - DELTAGANDE - DEMOKRATI

Att göra stad är inte nödvändigt en fysisk handling, där man förändrar det fysiska rummet. Det är också att närvara, att "äga", att göra staden till sin och känna sig hemma. Att göra stad måste därför inte innebära att sitta med i planeringsprocessen eller att aktivt förändra genom tillägg som graffiti eller en skateramp.

I inledningen till förra kapitlet beskrev jag koppling mellan offentligt rum och offentligt samtal/politik. Kopplingen är inte så enkel som att de två förutsätter och är likställda med varandra (likt förståelsen av agora), men likväl finns en koppling: med fysisk närvaro blir man av själv och andra betraktad som offentlig person, man blir sedd och kan (på många sätt) ta plats i samhället. Att kunna representera sig själv i rummet blir en möjlighet att bli subjekt i politiskt samtal. Att se sig själv representerad i rummet – att känna sig hemma – kan därmed betraktas som ett första steg till att bli bekräftad och synliggjord i politiken. Därmed är offentlig plats också medium för demokratin.

Att bli subjekt i det offentliga samtalet innebär en möjlighet att utöva vad Lefebvre kallar rätten till olikhet/motstånd och kunna definiera sig själv i en rad olika identiteter, utan att hamna i en position där risk för stigmatisering

finns. Stigmatisering bygger på en gruppidentifikation och objektivering, dvs att gruppen som definieras inte själva kan komma till tals. Genom att fler (alla) medborgare får ta aktiv plats i staden och i det offentliga samtalet kan gruppdifferentieringen destabiliseras, vilket Fraser menar är förutsättningen för ett demokratiskt och inkluderande samhälle.

Det är också viktigt att undersöka vem som tar plats och utnyttjar rätten till staden. Samhällets maktrelationer blir tydliga: vilka intressen tillvaratas först, dvs för vem byggs centrum? Vad betraktas som särintressen och gruppintressen som också bör tas hänsyn till (genom det Fraser kallar erkännande och bekräftelse vilket alltså stödjer gruppdifferentieringen)? Och slutligen: vilka intressen – människor! – får inte plats?

De maktimplikationer klass, kön, etnicitet och andra kulturella normer har blir tydliga: stadens privilegierade centrum byggs för en ekonomiskt stark vit medelklass med stora konsumtionsmöjligheter. Genom bekräftelse och resursmässigt erkännande av "andra" grupper skapas vad som populärt kallas multikulturalism, och vi får skatepark och satsningar i förorten. De som inte får plats, vare sig det handlar om fysisk tillgänglighet, kulturella eller ekonomiska aspek-

ter, blir osynliggjorda i politisk diskurs och i det offentliga rummet.

Vissa grupper som inte får plats tar den istället själva – de kräver aktivt rätten till staden. Kanske, tänker jag, kräver detta ändå ett visst mått av makt, eller åtminstone en stark känsla för att man själv har betydelse i staden – inte på ett egoistiskt sätt, utan helt enkelt för att man känner att man är en del av staden och också borde få synas. Exempel på detta är ovan beskrivna Stad Solidar (som har kunskapen om vilka rättigheter och möjligheter vi har), ödetomten Stäppens användare (som skapar den plats de inte får då de har kunskap om hur konstruktionen bör se ut och samtidigt kanske ett intresse av att bygga för sig själva och vara lite utanför) eller de personer som skapar gatukonst, sätter klistermärken eller målar graffiti (och som trots att de vet att det är förbjudet vill kunna påverka sin fysiska omgivning och kanske i förlängningen samhällets normer).

Men kan man då säga att de exempel jag presenterade ovan är tecken på att rätten till staden fungerar? Nej, jag hävdar att det inte räcker. Rätten till staden är och måste vara en kollektiv rätt, menar Lefebvre och Harvey, och så länge det finns personer som inte kan utnyttja den så finns den inte. En kollektiv rätt för vissa är ingen kollektiv rätt. Om målet med handlingarna, direkt eller indirekt, är att förändra relationerna i staden och mellan stad och medborgare, anser jag att man bör betrakta dessa som individuella

manifesteringar av en önskat kollektiv rätt.

Det är samtidigt viktigt att minnas att inte heller när alla kan åtnjuta rätten till staden kommer alla att använda den på samma sätt. Tvärt om: som Lefebvre också påpekar bör rätten till staden kombineras med rätten till olikhet/motstånd för att uppnå ett jämlikt samhälle där gruppdifferentieringen kan arbetas bort. En rättvis stad måste därmed också, menar Harvey, vara en stad med konflikter.

Ur detta perspektiv blir det intressant att betrakta mitt tredje exempel, med klistermärken och graffiti. (Stad Solidar och ödetomten Stäppen ser jag som självklara exempel på en strävan mot en mer inkluderande stad.) Av många, inklusive rådande lag, betraktas graffiti, affischering och andra egna tillägg i stadsrummet som nedskräpning och skadegörelse (förutom på vissa anvisade platser). Väljer man istället att betrakta det som gatukonst kan handlingen istället ses som ett aktivt sätt att försöka förändra staden så att den bättre motsvarar våra behov.

Gatukonst kan ses som en protest mot kommersialisering av stadsrummet, med reklam och privatisering, eller mot den offentliga konst som ofta innebär avbildande av passiva anonyma nakna kvinnokroppar i form av bronsstatyer. Då blir gatukonsten ett sätt att – trots att dess uttryckssätt inte uppskattas av alla – kämpa för en kollektiv rätt. Oavsett om

handlingen betraktas som gatukonst eller vandalisering kan den också tolkas som en rumslig kamp för rättvisa och erkännande, vilket då synliggör de dialektiska maktförhållandena i staden. Genom denna process kan rummet och värderingarna omförhandlas – både fysiskt, socialt och diskursivt genom att frågan om vad konst är kan prövas.

PLANERA FÖR DET OPLANERADE

Rätten till staden är en kollektiv rättighet, som utövas av medborgare i förhållande till staden som fysisk, social och diskursiv plats. Trots detta menar jag att offentlig förvaltning kan och bör arbeta aktivt för att utöka alla medborgares möjlighet att utöva sin rätt till staden. Stadens offentliga platser måste fungera som medium (jmf Gabrielsson 2006) för människor att göra stad och känna sig hemma. Därför ser jag det som viktigt att också diskutera vad man kan göra som arkitekt eller landskapsarkitekt inom offentlig förvaltning.

Som offentligt anställd arkitekt eller planerare arbetar man utifrån politiska beslut. Den kontext jag utgått från, alltså Malmö Stad, innebär en relativt stor frihet för tjänstemän. Detta beror delvis på att Malmö är en stor stad där tjänstemän får större handlingsutrymme så inte varje litet beslut på samma sätt som i en mindre kommun måste diskuteras direkt med ansvarig politiker. En annan anledning kan vara att Malmö som stad arbetar med progressiva metoder som till viss del uppmuntrar nya initiativ. Det är i sammanhanget viktigt att ha i åtanke att arkitektens handlingsutrymme styrs politiskt, vilket gör att man inte kan kräva sådant som ligger utanför tjänstemannens möjligheter.

Gemensamt för de exempel jag har lyft fram är att de använder sig av det tillfälliga som metod – som medveten strategi eller av nöden tvunget. Det är ju naturligtvis svårt att planera långsiktigt utan markägarens tillstånd, men det kan också, som Urban Catalyst visar, finnas poänger med det tillfälliga som metod. Det tillfälliga är då inte ett mål i sig, utan ett medium för att uppnå önskad effekt.

Det finns flera anledningar till varför det fungerar att arbeta med det tillfälliga. Dels kan det tillfälliga göras med mindre medel än permanenta lösningar, dels kan kortvariga förändringar vara enklare att få tillstånd för. Detta gör det lättare att komma runt ekonomiska, sociala och kulturella maktstrukturer som annars utestänger personer eller grupper från den fysiska eller politiska staden. Jag skulle vilja tillägga till detta att det tillfälliga även tydligt visar hur stadsutvecklingen är en process vilket kan ge goda effekter även på andra områden.

Om vi kan underlätta för att stadsutvecklingen ska betraktas och behandlas som en ständigt pågående process av omförhandlande och omskapande, istället för en enkelresa från a till b utan mellanstationer, bör vi också kunna tala om de konflikter som finns inneboende i

en stad. Med denna perspektivförskjutning kan vi också planera inte för en mängd definierade grupper, utan med föränderliga identifikationer och behov.

Det blir tydligt att den organisering av staden vi är vana vid inte tillåter öppna slut och odefinierade platser, lika lite som medborgares ombyggnation av offentliga rum uppskattas. Detaljplanen kräver fasta beteckningar och definierade funktioner, drift- och underhålls-avdelningen behöver veta skötselplaner för lång tid framöver, finansiering, säkerhetsregler, tillgänglighet... De bestämmelser som skapats för att göra staden trygg och välkomnande för alla lyckas, i alla välmening, ändå stänga ute intressen och grupper. Med mindre strikt definition av vissa platser, och en möjlighet att låta platsers öde avgöras efterhand som medborgare tar den till sig kan vara en lösning.

Kan man då genom planering möjliggöra för en rättvisare stad? Ja, jag tror det – möjliggöra, inte göra. Med planeringens verktyg kan man ge fysiskt utrymme för den typ av tillfällig aktivitet som kan vara resultatet av ett mer inkluderande förhållande mellan stad och medborgare, och man initierar processer där staden formas gemensamt. De offentliga platserna är nyckeln till en rättvis stad. Som offentlig förvaltning kan man utnyttja dessa platser för händelser som kan vara ett första steg till större deltagande på olika politiska och praktiska nivåer i formandet av staden. Det tillfälliga blir

där strategiska redskap, och installationer eller attraktioner kan fungera som en del i en långsiktig planering. Detta kräver naturligtvis en ökad arbetsinsats från offentligt anställda arkitekter och planerare, men de demokratiska vinsterna borde kunna motivera detta. Med större deltagande kan intressen och grupper blandas, och vi kan uppnå ett nytt sätt att förstå staden som process.

NÅGRA AVSLUTANDE TANKAR

När jag åkte till Holma, med förhoppningen att smälta in med min barnvagn och gå på promenad, blev jag också varse att Holma inte är min stad. Jag är på många sätt privilegierad i samhället, med kunskap, ställning, tro på min egen förmåga och inte minst med åsikten att jag spelar roll. Men i Holma var det inget värt: där var det jag som var fel, jag som inte kunde normerna, jag som inte passade in. Det är intressant att så tydligt se sin egen position i samhället, och också bli ett subjekt i den egna praktiken.

Jag har tidigare konstaterat att rätten till staden kräver att alla omfattas av den för att den ska fungera – det räcker inte att några (eller ens de flesta) tar sig rätten – det måste vara givet att alla kan utnyttja den. I mina besök i Holma blev det tydligt att inte alla upplever sig som en del av staden. Staden, det är centrum. Hemma är Holma, inte Malmö. Och vissa saker kan man göra ”i stan”, andra i Holma.

De ungdomar jag talade med förväntade sig ingenting av staden. De såg saker förändras, men kände sig inte delaktiga: ”ingen frågade oss”. De kände sig inte trygga i andra stadsdelar, eftersom de inte kände människorna där. Jane Jacobs (1961) urbana trygghet, upprätthållt av anonyma främlingar och stadens mångfald, är långt borta.

Men det som förvånar och oroar mig mest av allt är att de inte kände att det fanns någon plats för dem utomhus. De platser de helst umgicks på var hemma eller på ungdomsgården. Där har staden misslyckats, rejält.

Jag tog mig an workshopen med en idé om att vi tillsammans skulle – handgripligen! – förändra och skapa plats. Jag utgick från mina egna erfarenheter, från när jag var tonåring: hur jag pratade skit med kompisar på lekplatsen, tjuvrökte bakom badhuset, hängde i parken, träffade min bästis på en speciell bänk när vi behövde prata om viktiga saker, hur vi utvidgade våra världar och tog bussar och tåg till andra platser och städer, erövrade dem, förutsatte godhet i alla vi mötte och bara skrämdes av tystnaden inomhus och det förutsägbara i det vuxna livet... Jag förstår att det är andra tider. Jag förstår att det är skillnad på småstad och storstad. Jag förstår också att det är skillnad på lugna områden och Holma, där mycket skit har hänt utomhus de senaste åren – men kanske kunde det vara annorlunda om inte bara de kriminella var givna i det offentliga rummet?

Eftersom deltagarnas förhållande till staden var sådant det var, kunde planen för workshopen inte följas helt. Förslag eller konkret omgestaltning uteblev, men jag tror att det vi diskuterade till viss del trots allt behandlade kärnfrågorna: den demokratiska rätten att delta i stadens skapande.

När jag träffade de fantastiska ungdomar som ville vara med i workshopen slog det mig ganska omgående att jag var tvungen att glömma det jag trodde mig veta. Deras verklighet var inte samma som min var, 13-14 år tidigare på en annan plats.

Det blev också tydligt att det inte går att stå utanför sin egen forskning. Mitt upplägg var så färgat av mina erfarenheter att det inte var relevant utifrån andras erfarenheter. För mig är rätten till staden så självklar – jag är en av dem som tar mig rätten om jag inte får den – och min egen privilegierade maktposition blir tydlig. Jag har en annan social, ekonomisk och framförallt diskursiv/kulturell status än många av Holmas invånare, och det är för mig självklart att jag bor i Malmö och har rätt att vara här. Det blev nästan komiskt när jag vid första besöket fick mina illusioner krossade: jag bor i innerstaden och hörde inte alls hemma i förorten, kunde inte passa in. Det var jag som var fel och inte hörde hemma. Jag kunde inte platsens koder och hamnade i den typ av underläge man kommer i när man är främling. Holmas invånare upplever antagligen samma känsla i mitt område. Skillnaden är att mitt område är centrum, det privilegierade, där en ekonomiskt ganska stark medelklass med enormt kulturellt kapital och inflytande bor. Vi som bor här tar oss rätten till staden.

Det är skrämmande att se sig själv som en del av sin egen studie, men också nyttigt. Det ändrar synen på staden och den egna rollen, för alltid.

Hur som helst. Jag fick ändra upplägget på workshopen från ”hur använder vi rätten till staden för att skapa våra egna platser” till ”hur närmar vi oss ett läge där vi upplever en rätt till staden”.

Det fanns så få ingångar: frågan hade hittills varit en ickefråga, verkade det som, och inget man reflekterat över. Det handlade inte bara om ekonomiska och sociala strukturer, utan framförallt om kön. I Holma fylldes gatorna och fotbollsplanerna och parkerna av killar om kvällarna. Det var bara tjejerna som höll sig inne. Resultatet hade säkert blivit ett annat om jag jobbat mest med killar, för de har redan erövrat det offentliga rummet, om än inte hela staden. Den primära begränsningen låg i könsmaktstrukturer (som naturligtvis interagerar med andra sociala strukturer).

De ingångar jag såg genom våra samtal var att utgå från innergårdar eller tillfälliga lösningar inomhus. Genom att först ta sig an, hitta eller skapa dessa semioffentliga platser, kan steget sedan tas ut i stadens andra rum. Det finns naturligtvis problem med att koppla tjejer eller kvinnor till den privata sfären, eftersom det under lång tid utgjort själva kärnan i problematiken. Samtidigt anser jag att man måste börja någonstans där tjejerna känner sig bekväma. Det var uppenbart att inte ens den mest fantastiska offentliga miljö hade fungerat eftersom steget dit var så långt att det var omöjligt att ta.

Men, och det här är av allra största vikt: det får absolut inte stanna vid det semioffentliga! För att det här ska lyckas måste man ha med sig ett processtänkande, som ser annek-

teringen av gårdarna som ett första steg i att erövra staden. Projektet måste vara långsiktigt i sin strävan, med ett demokratiskt mål som är tydligt, men öppet och kortsiktigt i metoder. Nya initiativ måste fångas upp, signaler måste tolkas och behov tillgodoses.

Det låter hårt och jobbigt och dyrt. Men det är ju demokrati och rättvisa det handlar om! Vad annars är värt lika mycket?

Jag tror det går. Nej, jag är säker på att det går! Men det krävs förändring. Nu är jag färdig med exjobb och studier, och nu ska jag börja jobba för förändring. Jag orkar bry mig. Orkar du?

Connolly, James & Steil, Justin (2009). "Finding justice in the city" (s 1-16) i Marcuse, Peter; Connolly, James; Novy, Johannes; Olivo, Ingrid; Potter, Cuz & Steil, Justin (red), *Searching for the just city*. Routledge, New York.

Dikeç, Mustafa (2009). "Justice and the spatial imagination" (s 72-88) i Marcuse, Peter; Connolly, James; Novy, Johannes; Olivo, Ingrid; Potter, Cuz & Steil, Justin (red), *Searching for the just city*. Routledge, New York.

Fainstein, Susan S (2009). "Planning and the just city" (s 19-39) i Marcuse, Peter; Connolly, James; Novy, Johannes; Olivo, Ingrid; Potter, Cuz & Steil, Justin (red), *Searching for the just city*. Routledge, New York.

Florida, Richard (2002). *The Rise of the Creative Class*. Basic Books, New York.

Fraser, Nancy (1995). "From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a 'Postsocialist' Age", i *New Left Review no. 212 (July/August 1995)* (s 68-93)

Gabrielsson, Catharina (2006). *Att göra skillnad. Det offentliga rummet som medium för konst, arkitektur och politiska föreställningar*. PhD Diss. KTH Arkitekturskolan, Stockholm.

Harvey, David & Potter, Cuz (2009). "The right to the Just City" (s 40-51) i Marcuse, Peter; Connolly, James; Novy, Johannes; Olivo, Ingrid; Potter, Cuz & Steil, Justin (red), *Searching for the just city*. Routledge, New York.

Johansson, Jan A (2010). "Bilderna av Malmö går isär". Krönika i *Skånskan*, 2010-10-22. http://www.skanskan.se/apps/pbcs.dll/article?AID=/20101022/OPINION/710229926/0/OPINION/*/bilderna-av-malmo-gar-isar (2010-10-25)

Lefebvre, Henri (1991). *The Production of Space*. Blackwell Publishers, Oxford

Lefebvre, Henri (1996). *Writings on Cities*. Blackwell Publishers, Oxford

Listerborn, Carina (2002). *Trygg stad. Diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*. Diss. Chalmers tekniska högskola, Tema Stadsbyggnad, Göteborg.

Mels, Tom (2002). "Nature, home and scenery: the official spatialities of Swedish national parks" i *Environment and Planning D: Society and space* 20(2) (s 135-154)

Nussbaum, Martha (2003). "Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice" i *Feminism Economics* 9(2/3) (s 33-59)

Nylund, Katarina (1999). "Kulturanalyser i 1990-talets urbanteori". Seminarieuppsats. Elektronisk: http://www.formas.se/formas_templates/Page_____4884.aspx 2010-12-15.

Olwig, Kenneth R. (1993). "Views on nature " (s 90-103), i Lundgren (red): *Views of nature*. FRN och Naturvårdsverket, Stockholm.

Olwig, Kenneth R. (2004). "This is not a landscape: circulation reference and land shaping" (s 41-65), i Palang et al (red): *European rural landscapes: persistence and change in a globalizing environment*. Kluwer Academic publishers.

Phillips, Anne (2000). *Närvarons politik – den politiska representationen av kön, etnicitet och ras*. Studentlitteratur, Lund.

RUM (2010). "Sveriges hundra mäktigaste inom design och arkitektur". I tidskriften RUM, nr 2 2010. <http://www.tidskriftenrum.se/arkiv/?id=40> (2010-10-25)

Stad Solidar (2010). "Manifest" <http://stadsolidar.se/page/2/> (2011-06-13)

Svensson, Julia (2010). "Arkitekten för det hela". Artikel i Sydsvenskan, 2010-10-02. <http://www.sydsvenskan.se/kultur-och-nojen/article1254925/rdquoSka-du-gora-en-forandring-maste-denske-med-byggnader-sa-att-den-syns-i-verklighetenrdquo-Arkitekten-for-det-hela.html> (2010-10-25)

Urban Catalyst (2003). *Strategies for temporary uses. Research Report*. Studio Urban Catalyst, Berlin

Urban Catalyst, red Overmeyer, Klaus (2007). *Urban Pioneers. Berlin: Stadtentwicklung durch Zwischennutzung*. Jovis Verlag, Berlin

Young, Iris Marion (2000). *Inclusion and democracy*. Oxford University Press, Oxford

BILAGA 1: PROJEKT BESKRIVNING WORKSHOP

Projektbeskrivning

WORKSHOP: ”ATT GÖRA STADEN – HOLMA”

BAKGRUND

Malmö Stads kommunstyrelse har i mars 2010 fattat beslut om att utveckla den sociala hållbarheten i staden. Fokus ligger på fyra områden, varav Holma-Kroksbäck är ett. Stadsdelfullmäktige i Hyllie har sammanställt ambitionerna i Områdesprogram för ett socialt hållbart Holma-Kroksbäck. Ledord är bland andra medborgardialog, medskapande och ungdomsfokus. Programmet påpekar nödvändigheten av att utveckla staden tillsammans med aktörer snarare än åt eller för dem.

Områdesprogrammet byggs runt ett ”skelett” av investeringar i fysisk miljö och infrastruktur, så att en stabil och synbar stomme av förändringar blir synlig i området. Detta ”skelett” kompletteras därefter med sociala ”muskler” genom investeringar i människors kunskap och kapacitet.

De områden som särskilt prioriteras i programmet betraktas som drivbänkar och testbäddar för innovativa lösningar på sociala problem. Områdesprogrammets mål kretsar kring Arbete och tillväxt; Trygghet, delaktighet och demokrati; Barn och ungdomars livsvillkor; Integration och minskade klyftor; samt Kultur och fritid.

MÅLSÄTTNING

I projektet ”Att göra staden – Holma” kommer ambitionen vara att tillsammans med ungdomar från området utveckla den fysiska närmiljön för att dels uppnå ett mer positivt förhållande till området Holma och staden Malmö, dels stärka det demokratiska deltagandet och öka medvetenheten om våra demokratiska rättigheter och möjligheter som medborgare i staden.

Utifrån filosofen Lefebvres tankar kring ”rätten till staden” prövas praktiskt möjligheter att inte bara vistas i staden utan också att delta aktivt på olika beslutsnivåer samt att aktivt omforma staden efter våra skiftande behov.

Projektet ”Att göra staden – Holma” följer de ansatser som Områdesprogram för social hållbarhet angett genom att dels kombinera förändringar i fysisk miljö med ökad förståelse för demokratins processer och möjligheter, dels fokusera på unga, medborgardialog och medskapande. I förlängningen syftar projektet till att generera ökad trygghet, delaktighet, demokrati och integration, samt tar utgångspunkt i ungas livsvillkor och aktiva kulturutövande.

GENOMFÖRANDE

Projektet drivs av projektledare Anna Krook, landskapsarkitektstudent vid SLU Alnarp, som inom ramen för sitt examensarbete planerar och genomför workshop och utvärdering av projektet.

Med bas i Aktivitetshuset, Holma, samlas intresserade ungdomar/unga vuxna för diskussioner kring stad, deltagande, påverkan, rörelsemönster, gränser och förändring. Projektledaren fungerar som moderator, som med inledande bildvisning och exempel kan utstaka riktningar för diskussion och förhoppningsvis kasta nytt ljus över vardagsfenomen.

Resultatet av projektet är delvis beroende av vad deltagarna kommer fram till genom diskussionerna. Projektet avslutas med en workshop där deltagarna aktivt bidrar till att forma sin stadsdel – antingen fysiskt och direkt genom t ex ommålning eller plantering etc, eller genom sammanställning av förslag som kan presenteras för bostadsbolag, gatukontor, stadsdelsförvaltning etc.

UPPFÖLJNING

Projektledaren sammanställer diskussioner och resultat samt utvärderar uppnådda mål. Resultatet presenteras för stadsdelsförvaltning och gatukontor. Metoden kommer också att utvärderas inom ramarna för examensarbete i landskapsarkitektur, samt där också kopplas till de teoretiska diskussionerna kring "rätten till staden" och möjligheterna att genom stadsplanering gynna ett ökat deltagande och aktivt förhållningssätt gentemot den fysiska staden.

WORKSHOP: INNEHÅLL

Preliminärt planeras workshopen ske vid fem olika tillfällen.

1. Tema: "Min stad"

Projektledaren visar bildspel och startar diskussion om staden som boplats: Var och hur bor vi? Hur rör vi oss i staden? Vad är Malmö/Holma för mig? Vad får mig att känna mig hemma? Vilka fysiska och mentala gränser upplever jag? Diskussionen släpps därefter fri kring temat.

Sammankomsten dokumenteras i ord och bild.

2. Tema: "Möjligheter"

Projektledaren visar bildspel och startar diskussion kring mer eller mindre utopiska visioner: Hur kan en stad fungera? Hur får man förändra staden? Vad provocerar mig – och andra? Hur kan vi bli mer synliga?

3. Tema: "Förslag"

Projektledaren visar bildspel inspirerat av tidigare diskussioner. Därefter diskuteras och fattas gemensamt beslut om vilka förändringar som önskas. Utifrån vad gruppen kommer fram till resulterar det i ett av två alternativ:

- A: skisser på hur, vad och varför fysisk förändring av närmiljön kan åstadkommas av deltagarna själva vid nästa sammankomst. Billigt, inom ramarna för vad som är ok, enkelt att göra själva.
  - B: förslag som presenteras för representanter från bostadsbolag, stadsdel och gatukontor. Mer omfattande och/eller dyrare förändringar.
4. Genomförande/Gestaltning
- Beroende på vad deltagare beslutat vid tredje sammankomsten finns två alternativ:
- A: förslagen förverkligas av deltagarna: med färg och pensel, spade och frön, musik, fotboll, picknick eller vad som helst förändras en plats fysiskt eller mentalt genom gemensam aktion.
  - B: Med foto, skiss, kollage och text sammanställs förslag, och plan för redovisning för bostadsbolag, stadsdel och gatukontor sammanställs.
5. Redovisning
- Idéer och förslag presenteras med ord och bilder för representanter för bostadsbolag, stadsdel och gatukontor. Även alternativ A redovisas, om än i enklare form och mer som en dokumentation av det som hänt.

TIDSPLAN

December 2010	affischering, intresseanmälan, etc.
Januari 2011	bokning av lokaler etc. Preliminär deltagarlista klar Första sammankomsten. Tema: "Min stad"
Februari 2011	Andra sammankomsten. Tema: "Möjligheter" Tredje sammankomsten. Tema: "Förslag"
Mars 2011	Fjärde sammankomsten. Tema: Genomförande/Gestaltning Femte sammankomsten: Tema: Redovisning
Mars-april 2011	Dokumentation, utvärdering
April 2011	Rapport klar

KONTAKT

För ytterligare information, kontakta Anna Krook.

Tel: 070-2917885

Mail: anna_krook@hotmail.com

Vill ni veta mer så kommer jag gärna och berättar!

BILAGA 2: AFFISCHER WORKSHOP

Hur vill du att Malmö ska se ut?
Vad fungerar och fungerar inte
i Holma och Kroksbäck?

Malmö är din stad, och du har rätt att göra om den.

Tillsammans kan vi förändra staden, så att den passar oss bättre!

Om du har idéer eller vill veta mer om vad man kan göra: på vårterminen hålls en workshop på Aktivitetshuset. Vi ses där!
Info: Anna Krook, 070-2917885 eller anna_krook@hotmail.com

Hur vill du att Malmö ska se ut?
Vad fungerar och fungerar inte
i Holma och Kroksbäck?

Malmö är din stad, och du har rätt att göra om den.

Tillsammans kan vi förändra staden, så att den passar oss bättre!

Om du har idéer eller vill veta mer om vad man kan göra: på vårterminen hålls en workshop på Aktivitetshuset. Vi ses där!
Info: Anna Krook, 070-2917885 eller anna_krook@hotmail.com

Hur vill du att Malmö ska se ut?
Vad fungerar och fungerar inte
i Holma och Kroksbäck?

Malmö är din stad, och du har rätt att göra om den.

Tillsammans kan vi förändra staden, så att den passar oss bättre!

Om du har idéer eller vill veta mer om vad man kan göra: på värterminen hålls en workshop på Aktivitetshuset. Vi ses där!
Info: Anna Krook, 070-2917885 eller anna_krook@hotmail.com

